

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Usuteaduskond
Religiooniuuringud

Heidi Maiberg

**Islamistide deradikaliseerumist ja eemaldumist soodustavad
meetodid ja teemad kuue Euroopa riigi näitel**

Magistritöö

Juhendaja Elo Süld, PhD

Tartu 2018

Sisukord

Eessõna	4
1. TEOREETILINE RAAMISTIK	13
1.1. Deradikaliseerumise ja eemaldumisega seotud mõisted	13
1.2. Radikaliseerumise ja organisatsioonidega liitumise ning deradikaliseerumise ja organisatsioonidest eemaldumise peamised põhjused	15
1.3. Ootused eemaldumis- ja deradikaliseerumisprogrammidele	19
2. STRUKTUURID	21
2.1. Programmi loomise põhimõtted	21
2.2. Saksamaa, Ühendkuningriigi, Austria, Soome, Hollandi ja Rootsi praktika	23
2.2.1. Esimene samm: organisatsiooni poole pöördumine	23
2.2.2. Teine samm: kokkulepete tegemine, usalduse tekkimine	25
2.2.3. Kolmas samm: vajaduste kaardistamine ja tegevustega alustamine	26
2.2.4. Neljas samm: lahkumine	28
2.3. Sektoritevaheline tööjaotus	29
2.3.1. Sektoritevahelise koostöö järgelused	31
3. MEETODID JA TEEMAD	33
3.1. Peamised kasutuses olevad meetodid	33
3.1.1. Mentori määramine	33
3.1.2. Sotsiaalne ja majanduslik abi	36
3.1.3. Psühholoogiline nõustamine	40
3.1.4. Religioosne nõustamine	41
3.1.5. Levinud meetodite kriitika ja analüüs	44
3.2. Vestlustes käsitletavat teemad	47
3.2.1. Identiteet	47
3.2.1.1. Narratiivid	48
3.2.1.2. Rollid	51

3.2.1.3. Side riigi ja välispoliitikaga	54
3.2.2. Kuuluvus ja uute kanalite leidmine	57
3.2.3. Religioon ja ideoloogia	61
3.2.3.1. Religiooni ja/või ideoloogia olulisus protsessis	61
3.2.3.2. Vaimuliku ja kohaliku koguduse kaasatus	64
3.2.3.3. Religiooni ja ideoloogiaga seotud küsimuste käsitlemise vajalikkus	67
3.2.4 Teemade analüüs	69
4. OLUKORD EESTIS, PRAKTIKA JA SOOVITUSED	72
4.1. Islamiäärmuslased Eestis	72
4.2. Deradikaliseerumis- ja eemaldumisvaldkonnaga seotud tegevused Eestis	74
4.2.1. Valdkonnaga seotud seadusandlus	75
4.2.2. Valdkonnaga seotud praegune praktika	76
4.3. Soovitused Eestis valdkonna arendamiseks teiste riikide praktika põhjal	78
5. Kokkuvõte	79
Kasutatud allikad	82
Summary	88
Lisad	91

Eessõna

Käesolev magistritöö valmis mitmete inimeste koostöö ja abiga.

Minu suur tänu kuulub Eesti spetsialistidele, kes arutelude käigus jagasid materjale ja kontakte ning aitasid seada töö suunda. Samuti intervjueeritavatele, kes väga avatult rääkisid oma teadmistest ja kogemustest, milleta ei oleks antud kirjatükki.

Aitäh, Elo, hea juhendamise, Innar ja Anni, varasema koostöö eest.

Ja kahele nõu- ja jõuandjale.

SISSEJUHATUS

Teema valiku põhjendamine

Religioon, ränne, lõimumine, radikaliseerumine ja psühholoogia on valdkonnad, mis pakuvad mulle huvi. Nende omavahelist tihedat sidet märkasin 2015. aastal alanud rändekriisi ajal, kui rändekavas ettenähtud põgenike ümberpaigutamine ja -asustamine tekitas nii Eestis kui ka teistes Euroopa riikides küsimusi eri religioonide ja kultuuride kokkupuutepunktide ning võimalike konfliktide, lõimumisega seotud teemade ja religioosse radikaliseerumise kohta.

Nimetatud küsimused olid tollal ja on praegugi aktuaalsed, sest 2011. aastal alanud Süüria kodusõda, millele järgnes Euroopa rändekriis, on loonud religioosseid ja kultuurilisi konflikte, survestanud riiklikke kohanemisega seotud süsteeme ning andnud pinnase nii islamismi kui ka paremäärmusluse levikuks. Terroriorganisatsiooni ISIS teke Süüria ja Iraagi aladel, millega liitusid paljud Euroopast pärit võitlejad, lõi uue paradigma julgeolekuvaldkonnas.

Tekkis olukord, kus ühelt poolt oli Euroopas radikaliseerunud, kes soovisid liituda erakordse jõhkru poolest silma paistnud terroriorganisatsiooniga ISIS-e aladel, mida paljud ka suutsid. Koduriiki jäänud ideoloogia pooldajad tegutsesid Euroopas ISIS-e toetamise nimel. Teiselt poolt tekkis oht, et rändeteid kasutavad Iraagi ja Süüria aladelt Euroopasse naasvad äärmuslased terroraktide elluviimise eesmärgil. Süüria kodusõjast, ISIS-e tegevusest ja rändekriisist tulenevalt on suurenenud hirm islamistliku terrorismi ees, mis on toitnud ka paremäärmuslaste arvu kasvu.

Kuni rändekriisini sai džihaaditerroriste suuresti iseloomustada Michael M. Laskieri teise ja kolmanda põlvkonna frustratsiooni teooriale tuginedes. Süüria kodusõjast tekkinud uued liikumised, nende värbamissüsteemid ja huvigrupid on loonud riikidele uusi sihtrühmi, kes võivad radikaliseeruda.¹

Paljud ISIS-e toetajad ei lahku hoolimata oma äärmuslikust ideoloogiast Euroopas asuvast koduriigist. Samuti kannavad paljud neist parajasti koduriigis karistust või

---

¹ Michael M Laskier, *Islamic Radicalism and Terrorism in the European Union. The Maghrebi Factor*, (Radical Islam and International Security. Challenges and Responses, 2008)

tulevad lähiajal tagasi võitlusaladelt, et oodata kohtumõistmist. Teisteski konfliktipiirkondades, kus tegutsevad islamistlikust ideoloogiast lähtuvad terroristlikud organisatsioonid, on eurooplasi, kes sealt suure tõenäosusega kunagi ka naasevad. Siis peavad äärmuslased elama kõrvuti teiste eurooplastega hoolimata varasematest vaadetest ja ideoloogilistest erinevustest. Kuidas toetada äärmuslaste ühiskonda naasmist, on küsimus, mida olen uurinud alates 2018. aasta algusest ja millest johtub ka sinne magistritöö.

Eesmärk ja uurimisülesanne

Magistritöö eesmärk on välja selgitada, milliseid deradikaliseerumist ja eemaldumist toetavaid meetodeid ja teemapüstitusi kasutatakse töös islamistidega. Selle teadasaamiseks analüüsin kuue Euroopa riigi – Austria, Soome, Rootsi, Hollandi, Saksamaa ja Ühendkuningriigi – ekspertide ja kahe Euroopa Liidu institutsioonides töötava spetsialistiga tehtud intervjuusid.

Magistritöös annan vastused küsimustele, milline on programmide ülesehitus, mis meetodeid tegevuste käigus kasutatakse ja mis teemasid käsitletakse. Analüüsin ka Eesti olukorda deradikaliseerumist ja eemaldumist toetava praktika kujundamises.

Uurimisküsimused on järgmised:

1. Milline on deradikaliseerumis- ja eemaldumisprotsessi strukturealne ülesehitus?
2. Mis meetodeid protsessis kasutatakse ja mis teemadel äärmuslastega räägitakse?
3. Milline on religiooni või ideoloogia roll deradikaliseerumise ja eemaldumise toetamise protsessis?
4. Milliseid praktikaid kasutatakse kõnealuses valdkonnas Eestis?

Uurimismeetod

Käesolev töö on kaheosaline uurimus, mis koosneb teoreetilisest ja empiirilisest osast, mis hõlmab kolme sisupeatükki. Teoreetiline osa on metaanalüüs uuringutest, juhustest ja teadusartiklitest, mida sel teemal on kirjutatud. Seejärel tegin poolstruktureeritud intervjuusid deradikaliseerumist ja eemaldumist toetavate programmide loojate, läbiviijate ja uurijatega, millele järgnes intervjuude sisuanalüüs ning tulemuste analüüsimine. Intervjuul kui meetodil on magistritöös kandev roll – kasutan neist saadud sisendit peamise infoallikana.

Valisin poolstruktureeritud intervjuu peamiseks info kättesaamise meetodiks kahel põhjusel. Esiteks seetõttu, et kõnealune valdkond muutub väga kiiresti. Islamistide deradikaliseerumist ja eemaldumist toetavate programmide ja tegevuste vajadus on riikides, mille spetsialiste intervjuerisin, viimastel aastatel murranguliselt kasvanud ISIS-e tegevuse tõttu. Terroriorganisatsioonide väga kiirest kohanemisest tingituna on paljud enne 2015. aastat loodud materjalid vananenud ja valdkonnaga seotud uusi avalikke nii riiklikke kui ka teaduslikke materjale on loodud vähe. Intervjuu võimaldab saada valdkonna spetsialistidelt kõige ajakohasemat teavet, sest kuigi programmide ja tegevuste kohta leidub kirjalikke avalikke allikaid, on paljud neist koostatud enne 2015. aastat ja enamik neist on väga üldised. Teiseks on tegemist väga delikaatse valdkonnaga. Poolstruktureeritud intervjuu meetodina andis võimaluse arutada huvipakkuvaid teemasid täpsemalt ning küsida deradikaliseerumist ja eemaldumist soodustava töö detailide kohta, millest avalikku teavet on vähe. Peale selle annab intervjuu meetodina võimaluse sisse tuua nii spetsialistide endi kui ka neile jagatud kogemuslugusid, mis loovad kogu töö kontekstis olulise empiirilise materjali ning aitavad paremini mõista käsitletavate meetodite ja teemade valikut.

Intervjuud viisin läbi selle valdkonna ekspertidega Soomest, Rootsist, Ühendkuningriigist, Hollandist, Saksamaalt ja Austriast. Nende seas on nii teadlasi, sotsiaaltöötajaid, noorsootöötajaid, deradikaliseerumisprogrammide loojaid kui ka

riigiametnikke. Mitu intervjueeritavat töötas ka teiste äärmuslastega, näiteks neonatside ja *white supremacy* ideoloogia esindajatega. Lisaks intervjueerisin Eesti vanglasüsteemis kahe islami terrorismi toetamises süüdi mõistetud kinnipeetavaga kokkupuutunud vanglatöötajaid ja Politsei- ja Piirivalveameti töötajat, et paremini kaardistada Eesti olukorda kõnealuses valdkonnas.

Kokku tegin 21 poolstruktureeritud intervjuud, mis toimusid 2018. aasta maist novembrini. Kümme intervjuud toimusid näost näkku – kaks Soomes, viis Ühendkuningriigis ja kolm Eestis –, ülejäänud kas Skype'i, telefonikõne või rakenduse WhatsApp kaudu. Keskmiselt kestis intervjuu tund aega. Intervjueeritavate nimed jätan nende palvele vastu tulles ja turvalisuse tagamise eesmärgil mainimata. Samal põhjusel ei ole magistritöö lisade hulgas transkribeeritud intervjuusid. Pea kõik intervjueeritavad avaldasid vestluse käigus väga delikaatset infot, mis aitas küll luua vajalikku konteksti deradikaliseerumise ja eemaldumisega seotud praktikate mõistmiseks, aga mida kokkuleppel teiste inimestega jagada ei saa. Teabe delikaatse loomu tõttu ning intervjueeritavate-organisatsioonide positsioonide ja intervjueeritavate turvalisuse huvides toon magistritöös välja vaid valitud tsitaadid, v.a ühel juhul, kus spetsialist on toonud intervjuus välja olulist teavet, on sarnaseid mõtteid avaldanud ka avalikult ja otsene tsiteerimine ei ohusta tema julgeolekut.

Valimisse kuulunud intervjueeritavad leidsin eri meetoditega. Teadlased, keda intervjueerisin, leidsin nende kirjanduse lugemise kaudu. Kolmanda sektori algatusi ja riigiametnikke leidsin Euroopa Komisjoni radikaliseerumise teadlikustamise võrgustiku RAN (Radicalisation Awareness Network) kaudu. Lumepallimeetodil sain sobivaid kontakte nii Eesti Siseministeriumi selle valdkonna töötajatelt kui ka intervjueeritavalt. Saadud intervjuud transkribeerisin ja analüüsisin nende sisu.

Lühiülevaade teema senisest uurimisest ja olulisematest allikatest

Deradikaliseerumist ja eemaldumist toetavaid programme ning nende täpsemat sisu on senini uurinud peamiselt teadlased ja uurimisasutused. Laiema empiirilise ülevaate deradikaliseerumise meetoditest ja programmidest on teinud Daniel Koehler 2016. aastal ilmunud raamatus “Understanding deradicalization: methods, tools and programs for countering violent extremism”. Hollandis on džihaadi terroristide ühiskonda integreerimist uurinud Daan Weggemans ja Beatrice de Graaf. Tulemustest on nad andnud ülevaate raamatus “Reintegrating Jihadist Extremist Detainees”. Sarnase ülevaate Ühendkuningriigi kontekstis on andnud Sarah Marsden teoses “Reintegrating extremists: deradicalisation and desistance”. Sama riigi reradikaliseerumise ennetusstrateegiat on uurinud Muhammed Elshimi.²

Leidub ka üliõpilastöid: Leila Ezzarqui magistritöö keskendus kitsamalt Saudi Araabia programmi analüüsimisele ja Michelle Feldstein võrdles eri riikide programme.³ Teemat on kajastanud ka Radicalisation Awareness Networki loodud juhüis “Responses to returnees: Foreign terrorist fighters and their families” ja Haid Haidi uurimiskeskuse The International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence kaudu ilmunud artikkel “Reintegrating ISIS Supporters in Syria: Efforts, Priorities and Challenges”.⁴

Sarnast mitme riigi praktilikal põhinevat ülevaadet deradikaliseerumist ja eemaldumist toetavatest tegevustest, meetoditest ja teemadest ei ole minu andmetel koostatud. Võimalik, et neid on tehtud, kuid mul puudub sellekohane teave.

---

² Daniel **Koehler**, *Understanding deradicalization: methods, tools and programs for countering violent extremism*, (New York, London: Routledge, 2016); Daan **Weggemans**, *Beatrice de Graaf*, *Reintegrating Jihadist Extremist Detainees*, (London, New York: Routledge, 2017); Sarah, **Marsden**, *Reintegrating extremists: deradicalization and desistance*, (London: Palgrave Macmillian, 2017); Mohammed **Elshimi**, *De-radicalisation in the UK Prevent Strategy: Security, Identity, and Religion*, (London, New York: Critical Terrorism Studies, Routledge, 2017).

³ Leila **Ezzerqui**, *De-radicalization and rehabilitation program: the case study of Saudi Arabia*, (Georgetown University, 2010); Michelle **Feldstein**, *Into the fold: evaluating different countries' programs to de-radicalize islamist extremists and islamist terrorists*, (Johns Hopkins University, 2015).

⁴ Marije **Maines**, Merel **Molenkamp**, Omar **Ramadan**, Magnus **Ranstrom**, *RAN Manual – Response to returnees: Foreign terrorist fighters and their families*, (RAN Centre of Excellence, 2017); Haid **Haid**, *Reintegrating ISIS. Supporters in Syria: Efforts, Priorities and Challenges*, (London: The International Centre for Study of Radicalisation and Political Violence, 2018).

Koos John Horgani “Walking away from terrorism”⁵ olid juba eelnimetatud teosed ka väga tähtsad allikad magistritöö raames, andes põhjaliku ülevaate varasemalt tehtud töödest, aga ka olemasolevatest praktikatest. Käesolevas töös on infoallikadena kõige olulisemal kohal Eesti, Soome, Rootsi, Saksamaa, Ühendkuningriigi, Hollandi ja Austria ekspertidega tehtud 20 intervjuud.

Uurimisega kaasnenud raskused

Valdkonnapõhiste eelteadmisteta oli küllaltki keeruline välja valida konkreetset teemat, millele islamistidele mõeldud deradikaliseerumist ja eemaldumist toetavate programmide ja tegevuste uurimisel keskenduda – eriti arvestades asjaolu, et tööil võiks olla praktiline väljund ja see võiks toetada kõnealuse valdkonna arengut Eestis. Täpsemat uurimisküsimust aitasid seada paar Siseministeeriumi ja selle haldusala töötajat. Samuti tulid nende poolt esmased kontaktid, kelle poole intervjuude asjus pöörduda. Kuna tegemist on julgeolekuga seotud valdkonnaga, oli eriti just noorsoo- ja sotsiaaltöötajate, aga ka ametnike kontakte väga keeruline leida. Vähemalt pooled kontaktid sain lumepallimeetodil.

Avalikult kättesaadavaid materjale täpsete praktikate ja meetodite kohta on veel küllaltki vähe ja on Eestis raskesti kättesaadav, sest tegemist on uue, kiiresti muutuva ja tihedalt julgeolekuküsimustega seotud distsipliiniga, mis omakorda suurendab intervjuude olulisust töö kontekstis. Hüppeliselt kasvanud töökoormus raskendas ka intervjuude kokkuleppimist: mitu spetsialisti kas ei vastanud palvele või töid keeldumise põhjuseks ülisuure töökoormuse. Mitu intervjuud leppisime kokku kolm kuni viis kuud enne nende toimumist.

Töö kokkukirjutamise faasis oli raskuskese küsimusel, kuidas struktureerida intervjuudest saadud infot, sest minu teada pole deradikaliseerumist ja eemaldumist

---

⁵ John **Horgan**, *Walking Away from Terrorism: Accounts of Disengagement from Radical and Extremist Movements*, (New York: Routledge, 2009).

soodustavate programmide ja tegevuste meetodeid ja käsitletavaid küsimusi varem nii põhjalikult avatud. Seda pean ka suurimaks raskuseks magistritöö koostamisel.

Töö struktuur

Magistritöö koosneb sissejuhatuses, neljast sisupeatükist ja kokkuvõttest. Esimene peatükk “Teoreetiline raamistik” on pühendatud radikaliseerumise, deradikaliseerumise ja eemaldumisega seotud mõistete ja kontseptsioonide tutvustamisele. Lisaks toon esile, millised on radikaliseerumise, organisatsioonidega liitumise ning deradikaliseerumise ja eemaldumise peamised põhjused.

Teine peatükk “Struktuurid” selgitab, millised on deradikaliseerumist ja eemaldumist toetavate programmide peamised loomis- ja tegutsemispõhimõtted. Kirjeldan lähemalt intervjuude ja kirjanduse analüüsimisel selgunud programmide ülesehituse nelja etappi ning arutlen praeguse sektoritevahelise tööjaotuse üle intervjuueeritud riikide näitel. Peatükk lõpeb sektoritevahelise tööjaotuse analüüsiga.

Kolmas peatükk “Meetodid ja teemad” on kõige mahukam ja magistritöö puhul kõige olulisem, sest intervjuude põhjal toon välja, milline on deradikaliseerumis- ja eemaldumisprogrammide praktika. Peatükil on kaks jaotist: 1) peamised kasutusel olevad meetodid ja 2) vestlustes käsitletavad teemad. Esimeses osas annan ülevaate meetoditest, mida kasutatakse inimeste aitamiseks. Teises alaosas kirjeldan jututeemasid, millest räägitakse, et toetada deradikaliseerumist ja eemaldumist. Oluline on rõhutada, et ehkki olen tekitanud eraldi jaotised nii meetodite kui ka teemade osas, peaksid toimuma arutelud ja eri meetodite kasutamine holistiliselt samaaegselt.

“Olukord Eestis, praktika ja soovitused” on neljas peatükk, kus annan lühiülevaate islamistide olukorrast ning praegu teadaolevast deradikaliseerumist ja eemaldumist toetavast praktikast Eestis. Peatüki lõpetan soovitustega.

Magistritöö lõpeb kokkuvõtte ja ingliskeelse resümeeaga, millele lisanduvad intervjuu küsimused ja ülevaatlik tabel intervjueritavatest.

1. TEOREETILINE RAAMISTIK

1.1. Deradikaliseerumise ja eemaldumisega seotud mõisted

Radikaliseerumine on protsess, mille käigus suureneb isiku soov muuta ühiskondlikku ja poliitilist korda. Protsessi käigus muutub kardinaalselt isiku hoiak ja maailmapilt, millele võib lisanduda – kuigi mitte alati – suhtumise teisenemine meetmetesse, millega tahetakse ühiskondlikku pööret ellu viia.⁶

Deradikaliseerumise⁷ protsessi raames väheneb inimese pühendumus ja seotus vägivaldse radikaliseerunud maailmapildiga sellise määral, et ta ei soovi enam selles osaline olla.⁸ Deradikaliseerumine saab olla ainuisikuline ja kollektiivne: **ainuisikulises** protsessis töötatakse korraga ühe indiviidiga, **kollektiivses** kollektiivi või kogu organisatsiooni muutuvate vaadetega.⁹

Eemaldumine (ingl *disengagement*) on tõukega algav dünaamiline protsess, mis viib pärast organisatsiooni ideoloogia läbikaalumist ja kognitiivset avanemist otsuseni organisatsioonist lahkuda.¹⁰ Eemaldumine jaguneb füüsiliseks ja psühholoogiliseks.

Füüsilise eemaldumise põhjuseks võib olla julgeolekuorganisatsiooni poolt tabamine; sunduslik liikumine ühest rollist teise; mõne paralleelse rolli

---

⁶ Maris **Riisenberg**, *Lääne-Euroopa muslimid ja üleilmne džihad*, (Tartu Ülikool, Magistritöö, 2013), 48.

⁷ Antud sõnal on spetsialistide sõnul negatiivne konnotatsioon, mistap kasutatakse palju erinevaid termineid nagu deprogrammeerimine, rehabiliteerimine, integreerimine, eemaldumine, vastuideoloogia või vastuaajupes. Mohammed **Elshimi**, *De-radicalisation in the UK Prevent . Strategy: Security, Identity, and Religion*, (London, New York: Critical Terrorism Studies, Routledge, 2017), 58. Töös kasutan üheselt mõistetamise eesmärgil siiski läbivalt “deradikaliseerumine”.

⁸ Kurt **Braddock**, John **Horgan**, *Rehabilitating the Terrorists?: Challenges in Assessing the Effectiveness of De-radicalization Programs*, (Terrorism and Political Violence, 2010, Vol 22), 280.

⁹ Hamer **El-Said**, *New Approaches to Countering Terrorism*, (Palgrave Macmillan, 2015), 10-11.

¹⁰ Angel **Rabasa**, Stacie L. **Pettyjohn**, Jeremy J. **Ghez** Jeremy, Christopher **Bouceck**, *Deradicalizing Islamist Extremists*, (National Security Research Division, 2010), 11-12. Mary Beth **Altier**, Christian N. **Thoroughgood**, John, G. **Horgan**, *Turning away from terrorism: Lessons from psychology, sociology, and criminology*, (Journal of Peace Research. Vol 51, No 5), 647–661.

esilekerkimine nii, et üks muutub teistest vähem oluliseks, ja liikumisest väljaheitmine.¹¹

Psühholoogiline eemaldumine on sageli põhjustatud liikmeks olemisega seotud negatiivsest kogemusest või tundmusest, prioriteetide muutusest või organisatsiooniga seotud kujutelmade osalisest või täielikust purunemisest.¹²

Deradikaliseerumist ja eemaldumist kasutatakse sageli sünonüümidena, mida nad ei ole. Deradikaliseerumine tähendab radikaalsete uskumuste lakkamist, eemaldumine eemale jäämist terroristlikust käitumisest ja organisatsioonist. Samaaegselt saab olla deradikaliseerunud, aga osaleda organisatsioonis ja olla eemaldunud, aga radikaalne.

Terrorism on poliitiliselt motiveeritud vägivald tsiviilisikute vastu, mille eesmärk on tahtlik hirmu tekitamine, mõjutamaks sihtmärgi poliitilist käitumist.¹³

Ekstremism on kõige äärmuslikum radikalismi vorm, mis vastandub demokraatiale. Kavatsusi viiakse ellu vägivaldsel teel, arvestamata kõigi kodanike soove.¹⁴

Islamism on radikaalne ideoloogia, mis püüdleb islami kui religiooni praktiseerimist, tuginedes üksnes šariaadile ja koraanile kui islami puhtaimale vormile.¹⁵

---

¹¹ John **Horgan**, *Deradicalization or Disengagement? A Process in Need of Clarity and a Counterterrorism Initiative in Need of Evaluation*, (Perspectives on Terrorism. Vol 2, No 4, 2008), 5.

¹² *Ibid*

¹³ Peter **Neumann**, *Prisons and Terrorism Radicalisation and Deradicalisation in 15 Countries*, (The International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence, 2010), 14.

¹⁴ Froukje **Demant**, Marieke **Sloutman**, Frank **Buijs**, Jean **Tillie**, *Decline and disengagement: An analysis of processes of deradicalization*, *IMES Reports Series*, (Amsterdam: Institute of Migration and Ethnic Studies, 2008) 13.

¹⁵ Marc **Sageman**, *Understanding Terror Networks*, (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2004), 2.

Fundamentalism on nähtus, mille puhul seistakse paindumatult oma usutõdede eest, mis on sõna-sõnalt pärit pühakirjast, jätmata mingit ruumi eri tõlgendamisvõimalustele.¹⁶

J. Järva on definitsioonid sidunud järgmiselt: „Saades innustust fundamentaalsetest usupõhimõtetest, isik radikaliseerus ekstremistiks ning pani toime terrorikuriteo ehk fundamentalismiks selle klassikalises tähenduses on vaja fundamentaalset usukäsitlust, ekstremistiks saamiseks on vaja teha läbi radikaliseerumine kui protsess.”¹⁷

Taasühiskonnastumine on protsess, mis aitab luua sidet uue, varasemast erineva ideoloogilise süsteemiga, mis johtub varasemast keerulisematest lähtepunktidest. Need on seotud ühiskonna eri identiteetide ja rollidega, mis aitavad luua uut arusaama moraalsest käitumisest ja hinnangutest.¹⁸

1.2. Radikaliseerumise ja organisatsioonidega liitumise ning deradikaliseerumise ja organisatsioonidest eemaldumise peamised põhjused

Radikaliseerumine on väga keeruline fenomen, mida tuleb vaadata sotsiaal-majanduslikus ja globaal-poliitilises kontekstis.¹⁹ Eri uuringute tulemusena on kirja pandud erinevaid radikaliseerumispõhjuseid, aga siiski on tegemist väga individuaalse protsessiga. Terrorismiuuringute juhtiv teadlane J. Horgan on öelnud, et suure tõenäosusega ei suuda me kunagi ennustada, milline inimene või inimtüüp võib hakata terroristiks, lähtudes poliitilisest, majanduslikust või sotsiaalsest olukorrast. Samuti ei saa öelda, kes seda ei pruugi olla.²⁰

---

¹⁶ Leon **McBeth**, *The Baptist Heritage*, (Nashville: Broadman Press, 1987), 570. Ain **Riistan**, *Fundamentalismi konstrueerimine*, (KVUOA, 2013), 296.

¹⁷ Janek **Järva**, *Islamiusuliste radikaliseerumine vanglates - Eesti olukord*, (Tartu, Tartu Ülikool, 2015), 19

¹⁸ Sarah, **Marsden**, *Reintegrating extremists: deradicalization and desistance*, (London: Palgrave Macmillian, 2017), 80.

¹⁹ Austrian Federal Ministry of the Interior, *The Austrian Strategy for the Prevention and Countering of Violent Extremism and De-radicalisation*, (2018), 14

²⁰ John **Horgan**, *Walking Away from Terrorism: Accounts of Disengagement from Radical and Extremist Movements*, (New York: Routledge, 2009), 16.

J. Horgan on välja töötanud terrorismiga liitumise riskifaktorite nimekirja:

- Ajutine emotsionaalne seisund, nagu sage viha, pettumuse või kohanematus tunne
- Alalised individuaalsed faktorid, näiteks tõmbavad inimese teatud omadused teda kindlate rollide ja olukordade poole
- Rahulolematus praeguste tegevuste ja olukorraga – nii avalik rahulolematus kui ka sisemine, näiteks enese ohvrina tundmine
- Soov midagi päriselt ära teha
- Konfliktipiirkondades olevate kannatajatega samastumine
- Uskumus, et vägivald näiteks riigi või mõne riikliku sümboli vastu pole amoraalne
- Ootus saada eneseületust nõudvate tegude eest väärilist tasu (näiteks palgatõus, rohkem austajaid, edasimineku karjääriredelil või austus märtriks saamise puhul)²¹
- Tugev sotsiaalne side teiste kaasatud inimestega

Deradikaliseerumisvaldkonna spetsialistid töid lisaks intervjuudes mainitule välja järgmised põhjused:

- Isiklik raske kogemus, nagu vägivaldne perekond või trauma
- Oma praegusesse ühiskonda sobimatuse tunne (näiteks olukord, kus noored naised soovivad kanda loori, aga ühiskond ei aktsepteeri seda)²²
- Kätemaks ajaloolise ebaõigluse eest²³
- Euroopasse rännanute järeltulijate sotsiaal-majandusliku ja haridusliku ebavõrdsuse tajumine²⁴

---

²¹ ISIS funding - <https://money.cnn.com/2015/12/06/news/isis-funding/index.html> külastatud 27.10.2018; Haid **Haid**, *Reintegrating ISIS. Supporters in Syria: Efforts, Priorities and Challenges*, (London: The International Centre for Study of Radicalisation and Political Violence, 2018), 11

²² UK-06-02

²³ UK-05, FI-23

²⁴ UK-05

- Ühiskonda polariseerivate narratiivide omaksvõtt²⁵
- Teadmatus ja oskamatus suunata soov maailma parandada ja töötahe positiivsetesse, vägivallatutesse kanalitesse²⁶

Valik nimetatud põhjustest võib suunata inimest ekstremistliku ideoloogia ja mõne grupeeringuga liitumise poole. Oluline on rõhutada, et religiooni ega ideoloogiat pole nimekirjas välja toodud.²⁷

Organisatsioonist eemaldumine on keeruline protsess, mille puhul erinevad ka individuaalsed põhjused. Uuringute põhjal on M. B. Altier, C. Thoroughgood ja J. Horgan loonud eemaldumise tõmbe- ja tõuketegurite loetelu.²⁸

Organisatsioonist lahkumist soodustavad ehk tõuketegurid on järgmised:

- Ootuste ja tegelikkuse vahelised ebakõlad. Värvatu tunneb, et fantaasiapilt, mis liitumisel tekkis, ja tegelik tegevus ei lange kokku.²⁹
- Organisatsiooni strateegia ja tegevusega seotud illusioonide purunemine³⁰
- Halb juhtimine, juhi umbusaldamine³¹

---

²⁵ UK-05

²⁶ SE-01, UK-04, FI-23

²⁷ Keskendun sellele teemale täpsemalt 3. peatükis.

²⁸ John **Horgan**, *Walking Away from Terrorism: Accounts of Disengagement from Radical and Extremist Movements*, (New York: Routledge, 2009); Fernando **Reinares**, *Exit from terrorism: A qualitative empirical study on disengagement and deradicalization among members of ETA*, (Terrorism and Political Violence. No 5, Vol 23, 2011), 780–803. Mary Beth **Altier**, Christian N. **Thoroughgood**, John, G. **Horgan**, *Turning away from terrorism: Lessons from psychology, sociology, and criminology*, (Journal of Peace Research. Vol 51, No 5), 647–661.

²⁹ John **Horgan**, *Walking Away from Terrorism: Accounts of Disengagement from Radical and Extremist Movements*, (New York: Routledge, 2009), 32.

³⁰ Fernando **Reinares**, *Exit from terrorism: A qualitative empirical study on disengagement and deradicalization among members of ETA*, (Terrorism and Political Violence. No 5, Vol 23, 2011), 789; Mary Beth **Altier**, Christian N. **Thoroughgood**, John, G. **Horgan**, *Turning away from terrorism: Lessons from psychology, sociology, and criminology*, (Journal of Peace Research. Vol 51, No 5), 647–661.; Anja **Dalgaard-Nielsen**, *Promoting Exit from Violent Extremism: Themes and Approaches*, (Studies in Conflict & Terrorism, 2013), 104.

³¹ Omar **Ashour**, *The De-Radicalization of Jihadists: transforming armed islamist movements*, (Routledge, 2009), 95-97; Anja **Dalgaard-Nielsen**, *Promoting Exit from Violent Extremism: Themes and Approaches*, (Studies in Conflict & Terrorism, 2013), 104; Fernando **Reinares**, *Exit from terrorism: A qualitative empirical study on disengagement and deradicalization among members of ETA*, (Terrorism and Political Violence. No 5, Vol 23, 2011), 790.

- Raskused varjatud elustiiliga toimetulekul³²
- Võimetus kohaneda organisatsioonis kasutatava vägivallega³³
- Usu kaotamine organisatsiooni ideoloogiasse³⁴
- Läbipõlemine³⁵

Tõmbetegurid, mis innustavad inimest liikuma rohkem andva alternatiivi poole, on järgmised:

- Muutus lojaalsuses³⁶
- Uute väljavaadete tekkimine töö, hariduse või huvitegevuse kaudu³⁷
- Soov abielluda ja luua pere³⁸
- Positiivne kokkupuude mõõdukatega³⁹

---

³² Mary Beth **Altier**, Christian N. **Thoroughgood**, John, G. **Horgan**, *Turning away from terrorism: Lessons from psychology, sociology, and criminology*, (Journal of Peace Research. Vol 51, No 5), 647–661.

³³ *Ibid*; Daniel **Koehler**, *Understanding deradicalization: methods, tools and programs for countering violent extremism*, (New York, London: Routledge, 2016), 16; Anja **Dalgaard-Nielsen**, *Promoting Exit from Violent Extremism: Themes and Approaches*, (Studies in Conflict&Terroism, 2013), 102-103.

³⁴ Daniel **Koehler**, *Understanding deradicalization: methods, tools and programs for countering violent extremism*, (New York, London: Routledge, 2016), 16; Anja **Dalgaard-Nielsen**, *Promoting Exit from Violent Extremism: Themes and Approaches*, (Studies in Conflict&Terroism, 2013), 102

³⁵ Mary Beth **Altier**, Christian N. **Thoroughgood**, John, G. **Horgan**, *Turning away from terrorism: Lessons from psychology, sociology, and criminology*, (Journal of Peace Research. Vol 51, No 5), 647–661; Anja **Dalgaard-Nielsen**, *Promoting Exit from Violent Extremism: Themes and Approaches*, (Studies in Conflict&Terroism, 2013), 104-105.

³⁶ Mary Beth **Altier**, Christian N. **Thoroughgood**, John, G. **Horgan**, *Turning away from terrorism: Lessons from psychology, sociology, and criminology*, (Journal of Peace Research. Vol 51, No 5), 647–661; Fernando **Reinares**, *Exit from terrorism: A qualitative empirical study on disengagement and deradicalization among members of ETA*, (Terrorism and Political Violence. No 5, Vol 23, 2011), 796.

³⁷ Mary Beth **Altier**, Christian N. **Thoroughgood**, John, G. **Horgan**, *Turning away from terrorism: Lessons from psychology, sociology, and criminology*, (Journal of Peace Research. Vol 51, No 5), 647–661.

³⁸ Fernando, **Reinares**, *Exit from terrorism: A qualitative empirical study on disengagement and deradicalization among members of ETA*, (Terrorism and Political Violence. No 5, Vol 23, 2011), 795-797.

³⁹ Anja **Dalgaard-Nielsen**, *Promoting Exit from Violent Extremism: Themes and Approaches*, (Studies in Conflict&Terroism, 2013), 105-106; Mary Beth **Altier**, Christian N. **Thoroughgood**, John, G. **Horgan**, *Turning away from terrorism: Lessons from psychology, sociology, and criminology*, (Journal of Peace Research. Vol 51, No 5), 647–661.

- Majanduslikud stiimulid – eraldumine on tõenäolisem, kui liige ei ole organisatsioonist majanduslikult sõltuv⁴⁰
- Amnestia⁴¹

Deradikaliseerumise ja/või eemaldumise toetamise alustamiseks on vaja välja selgitada, mis on olnud inimese mõttemaailma muutumise ja organisatsiooniga liitumise põhjused. Kui need on selgunud, on paremini teada, millist toetust inimene oma teel vajab.

1.3. Ootused eemaldumis- ja deradikaliseerumisprogrammidele

Eemaldumis- ja deradikaliseerumisprogrammid on loodud selleks, et toetada endiste äärmuslaste püüdeid organisatsioonist ja ideoloogiast eemalduda ning naasta ühiskonda. GLOBSECI uuringu põhjal kannab enamik 2015. aastal Euroopas terrorismiga seotud kuritegude eest süüdi mõistetud inimesi vanglakaristust umbes 8 aastat ja 7 kuud, seega keskmiselt naastakse ühiskonda 2023. aastal.⁴² Uuringust lähtudes peavad Euroopa riigid leidma viise, kuidas deradikaliseerida praegu vangistuses olevad äärmuslasi.

H. El-Said on toonud esile programmide kaheksa võtmetähtsusega komponenti: ühiskonna tuntav toetus programmile, inimese pühendumus, (lääbiviijate)

---

⁴⁰ Mary Beth **Altier**, Christian N. **Thoroughgood**, John, G. **Horgan**, *Turning away from terrorism: Lessons from psychology, sociology, and criminology*, (Journal of Peace Research. Vol 51, No 5), 647–661.

⁴¹ *Ibid.*

⁴² Kacper **Rekawek**, Stanislav **Matějka**, Viktor **Szucs**, Tomáš **Beňuška**, Karin **Kajzarová**, Jakub **Rafay**, Daniela **Pisoiu**, Jorg **Peschak**, Wim **Hardyns**, Thom **Snaphaan**, Nadya **Stoynova**, Olivier **de France**, Damien **Saverot**, Pierre **Colomina**, Matenia **Sirseloudi**, Eleni **Lynch**, Marco **Lombardi**, Giovanni **Giacalone**, Nicolò **Spagna**, Bart **Schuurman**, Jessica **Sciarone**, Fernando **Reinares**, Carola **García-Calvo**, Alvaro **Vicente**, John **Morrison**, Aleksandra **Lojek**, *Who are the European Jihadis? From criminals to terrorists and back? Midterm report*, (Bratislava: GLOBSEC, 2018), 8.

karismaatilisus, poliitiline juhtimine ning perekonna, kodanikuühiskonna, vaimulike ja õpetlaste roll ja kaasatus protsessi.⁴³

Deradikaliseerumis- ja eemaldumisprogramm või sellega seotud tegevused peavad pakkuma sotsiaalseid alternatiive, kuidas alustada uut elu.⁴⁴ Kui inimesel ei ole organisatsioonile paremat alternatiivi, uut töökohta või muud võimalust ennast teostada või kogukond ei võta teda vastu, siis suure tõenäosusega ta kas ei deradikaliseeru või taasliitub organisatsiooniga.⁴⁵ Samuti on oluline, et ühiskond oleks valmis vastu võtma endisi ekstremiste. Programmide või toetavate tegevuste õnnestumine on kahesuunaline tee, sest need esitavad väljakutseid nii indiviidile kui ka kogu ühiskonnale tervikuna. Kui ühiskond ei ole selleks valmis, ei saa programm olla lõpuni edukas.⁴⁶ Deradikaliseerumiskatseid aga saadab edu, kui indiviidil või organisatsioonil endal on soov muutuda.⁴⁷

---

⁴³ Hamed **El-Said**, *De-Radicalising Islamists: Programmes and their Impact in Muslim Majority States*, (The International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence, 2009), 2.

⁴⁴ John **Horgan**, *What makes a terrorist stop being a terrorist?*, (Journal for Deradicalization. No 1, Winter, 2014/15), 3

⁴⁵ Angel **Rabasa**, Stacie L. **Pettyjohn**, Jeremy J. **Ghez** Jeremy, Christopher **Boucek**, *Deradicalizing Islamist Extremists*, (National Security Research Division, 2010), 20-22

⁴⁶ Kaya, Zeynep. De-radicalization in Egypt. Journal for Deradicalization. Nr 6, Spring 2016.

⁴⁷ Omar **Ashour**, *The De-Radicalization of Jihadists: transforming armed islamist movements*, (Routledge, 2009), 140.

2. STRUKTUURID

Pärast 2001. aasta 11. septembril toimunud terroriakte on üha rohkemates riikides olemas deradikaliseerumist ja eemaldumist toetavad programmid ja tegevused. Riigiti on need väga erinevalt üles ehitatud, sest probleemid, terrorioht ja levinud radikaalsed liikumised on erinevad ning riigid saavad ise otsustada, kuidas nad olukorda lahendavad. Selles peatükis analüüsin, millisteks etappideks on jaotatud programmide tegevus, tuginedes intervjueeritud spetsialistide vastustele nende riikide süsteemide kohta. Samuti vastan küsimusele, kuidas on tegevused ja vastutus eri sektorite vahel jaotatud ning miks just sellisel viisil. Peatüki lõpus analüüsin, milline võiks spetsialistide meelest olla sektoritevahelise koostöö ülesehitus antud valdkonnas.

2.1. Programmi loomise põhimõtted

Iga riik saab vastavalt vägivaldse äärmusluse olemasolule otsustada deradikaliseerumist ja eemaldumist soodustav programmi või tegevuste loomise üle. Vastavalt vajadusele luuakse programmi sisu, valitakse koostööpartnerid ja jagatakse vastutusvaldkonnad. Programmid jaotuvad tavaliselt valitsusvälisteks ja valitsuspõhisteks ideoloogiaga ja ideoloogiata programmideks. Valitsuspõhised programmid võivad olla läbi viidud nii vanglas kui ka väljaspool seda. Valitsuspõhised aktiivse ideoloogiaga programmid on sagedased Lähis-Ida ja Kagu-Aasia riikide vanglates. Neis antakse muu hulgas edasi kindlaid ideoloogilisi õpetusi, mida inimene peab omaks võtma. Valitsusvälised passiivsed ideoloogiata programmid on harilikult läbi viidud vabaühenduste poolt. Euroopa Liidu riikides on levinumad ideoloogiata programmid, sh vanglapõhised riiklikud lõimumis- ja

rehabilitatsiooniprogrammid ning vabatahtlikkuse alusel kolmanda sektori veetavad tegevused.⁴⁸

Oluline põhjus, miks selliseid programme pakutakse, on Euroopa Liidu Nõukogu terrorismi tõkestamise valdkonna juhtiva ametniku sõnul ühiskonna surve ja tuntav vajadus nende järel. “On riike, näiteks Ungari, kes ei tegele selle valdkonnaga väga tõsiselt. Nad ei näe selleks vajadust ja meil ei ole ka vahendeid seda tegevust neile peale suruda. Kui riigid nagu Belgia, Holland või Prantsusmaa, kelle jaoks see teema on väga oluline, lõpetaksid oma tegevuse selles valdkonnas, saaksid nad oma meedia ja kodanike väga tugeva kriitika osaliseks.”⁴⁹

Euroopa Liidu tasandil toetab ja koordineerib liikmesriikide tegevust selles valdkonnas Radicalisation Awareness Network (edaspidi RAN), mida haldab Euroopa Komisjon. RAN on radikaliseerumise ennetamise ja vägivaldse ekstremismi tõkestamise tegevuste toetamisele pühendatud katusorganisatsioon, mis koondab Euroopa eksperte, kes jagavad omavahel teadmisi, parimaid praktikaid, töötavad välja juhendeid ja analüüse.⁵⁰ Ka pakutakse liikmesriikidele rahalist tuge. ELi Nõukogu töötaja ütles, et RAN pakub liikmesriikidele, soovivatele kohalikele omavalitsustele ja ekspertidele tuge vabatahtlikkuse alusel. “Praegu ma ei näe möödapääsmatut vajadust EL-i tasandil seadusandluse loomiseks, et kõik liikmesriigid selle valdkonnaga tegeleksid.”⁵¹

---

⁴⁸ Daniel **Koehler**, *Understanding deradicalization: methods, tools and programs for countering violent extremism*, (New York, London: Routledge, 2016), 118-135.

⁴⁹ EL-22

⁵⁰ RAN Exit strateegiad https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-best-practices/ran-exit-strategies_en külastatud 8.11.2018.

⁵¹ EL-22

2.2. Saksamaa, Ühendkuningriigi, Austria, Soome, Hollandi ja Rootsi praktika

Intervjuudega kirjeldasid nimetatud riikide spetsialistid, kuidas on nende kodumaal üles ehitatud deradikaliseerumist- ja eemaldumist toetava abi andmine. Rootsis, Saksamaal ja Ühendkuningriigis on olemas programm EXIT, mis toetab inimese paremäärmuslikest organisatsioonidest eemaldumist eri sektorite tegevuste ühendamise kaudu, mille ülesehitusele sarnanevad ka islamistidele mõeldud tegevused.⁵²

2.2.1. Esimene samm: organisatsiooni poole pöördumine

Riikide praktika analüüsist selgus, et esimese sammuna peab inimene jõudma vabaihenduse või riikliku asutuseni. Spetsialistide sõnul toimub see enamikel kordadel vabatahtlikkuse alusel, ent Hollandis ja Ühendkuningriigis, suunatakse juhtumipõhiselt inimene tegevustesse ka kohtuniku poolt. Ühendkuningriigis paigutatakse endised kinnipeetavad riskihindamise elama ühikatüüpi majadesse, mis on nende varasemast keskkonnast eemal. Turvalisuse kaalutlustel jälgib riik neid rangelt ja inimesed peavad igapäevaselt andma oma tegevustest ülevaateid politseile ja kriminaalhooldajale.⁵³

Nii avaliku kui ka kolmanda sektori organisatsioonide tegevuse eesmärk on tekitada äärmuslasega suhe, hoida ta tegemistel silma peal ja toetada teda edaspidistes valikutes. Ühendkuningriigis koostatakse inimesele tihti ka nimekiri tuttavatest, kellega ta sel ajal ei tohi kontaktis olla.

Info abiorganisatsioonide kohta on avalik. Soomes tutvustavad vanglatöötajad programme võimalikele huvilistele juba vangistuse ajal ning sageli toimuvad

---

⁵² https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/about-ran/ran-exit_en külastatud 7.10.2018.

⁵³ UK-04

esimesed kohtumised ka seal umbes aasta enne vabanemist.⁵⁴ Intervjueeritavate seas oli ka üks vabaühendus, mis viib tegevusi läbi ka vangistuse ajal.⁵⁵

Erandlik on Londonis paiknev *start-up* Moonshot, kes pöördub ise äärmuslaste poole, kes on sotsiaalmeedias jaganud vägivaldse terrorismiga seotud infot. „Enne sekkumist teeme läbi põhjaliku riskihindamise lehtedele, mille infot inimesed oma Facebooki, Twitteri või Google+ seinal jagavad. Üldjuhul kirjutame inimesele, et soovime tema vaateid täpsemalt arutada. Kui inimene tuleb kaasa, siis proovime vestluse viia kiiresti virtuaalruumist tavakeskkonda!“ ütles virtuaalse sekkumise juht.⁵⁶ Moonshoti tegevjuhi sõnul peab kohtumise toimimiseks tekitama usaldusliku sideme juba virtuaalselt. Näost näkku kohtumise järel mentorisuhtel põhinev sotsiaaltöö.⁵⁷

Äärmuslasteni jõudmiseks viib läbi ja nõustab Moonshot valitsusi ja kolmanda sektori organisatsioone kampaaniate tegemisel. Turundus- ja kampaaniajuht ütles, et sisust ja tellijatest ei saa ta rääkida, aga need võivad olla teavitused mõne rahu ja demokraatiat toetava organisatsiooni kohta, mis jõuaks inimeseni, või siis redirect-meetodi kasutamine kindlatele lehtedele.⁵⁸ „Kui inimene otsib internetist sõnumit „soovin liituda ISIS-ega”, siis otsingutulemuste juurde tuleb ka info, mida nendega liitumine tegelikult tähendab, millega nad tegelevad ja kuidas see võib inimest mõjutada. Me suuname nad mujale ja anname faktipõhist infot teemadel, mida võimalikud värvatud muidu ei leia. Kuna paljudel end äärmuslusega siduvatel inimestel võib olla vaimse tervise häireid, siis teeme ka kampaaniaid, kus suunatakse selleteemalisi reklaame kindlate koostööpartneritest kliinikute kohta äärmuslike ideoloogiate ja organisatsioonide vastu huvi tundvate inimeste inforuumi.“⁵⁹

---

⁵⁴ FI-22

⁵⁵ DE-13

⁵⁶ UK-06-03

⁵⁷ UK-06-01

⁵⁸ <https://redirectmethod.org/> külastatud 15.10.2018.

⁵⁹ UK-06-02

Kuigi on viise, et organisatsioon pöördub ise inimese poole, on spetsialistide sõnul esimeses etapis oluline, et inimene ise küsib abi ja soovib muutuda. „Vabatahtlikkus on väga oluline printsiip, sest ehkki on riike, kus osalus on sunnitud, kaotab inimene sellega ühe oma peamise muutumisindikaatori – motivatsiooni.“⁶⁰

2.2.2. Teine samm: kokkulepete tegemine, usalduse tekkimine

Teise etapi eesmärk on kinnitada suhtlemisega seotud kokkulepped ja tekitada usalduslik side. Avaliku sektori organisatsiooni puhul määratakse inimesele kriminaalhooldaja ja sekkuja (ingl *intervention provider*), kolmanda sektori organisatsioonides mentor, kellega kohtutakse ca kord nädalas ning vaadatakse üle inimese elu-, töökoha ja rikkumistega seotud info. Juhtumeid jälgib komisjon, kuhu kuuluvad ka teiste avaliku sektori organisatsioonide esindajad sotsiaal-, julgeoleku- ja tervishoiusfäärist, kus arutatakse inimese personaalset arengut.⁶¹ Hollandi süsteemis tehakse äärmuslasele karistusega koos ka ettekirjutus, mis teemadel mentor ja kurjategija peavad kõnelema.⁶²

Mentorisuhet kirjeldas Ühendkuningriigi spetsialist järgnevalt: „Iga juhtum on erinev, koostöö sõltub mentori ja inimese suhtest. Enamikul juhtudel algab see suhte loomise ja usalduse võitmisega. Õpitakse teineteist tundma, arutatakse, kust on inimene pärit, kuidas ta sattus äärmuslikku liikumisse või mõttemaailma. Alles siis, kui on olemas tugev suhe, saab minna süüdistuse, väärteo ja ideoloogiliste küsimuste juurde. Muus osas on see suur must kast – me ei tea, mida nad teevad.“⁶³

Usaldusliku sideme loomise vajalikkust alaealistega rõhutas noortevanglas töötav spetsialist. Tema sõnul tunnevad süüdimõistetud, et täiskasvanud on neid alt vedanud, mistõttu töötajatena peavad nad sideme loomise nimel pingutama väga.⁶⁴

---

⁶⁰ DE-23

⁶¹ UK-04, UK-06-03, SE-01, AT-26, FI-23, DE-13

⁶² NL-16

⁶³ UK-04

⁶⁴ DE-13

Soomes organisatsioon tõi esile, et usaldusliku sideme teket aitab luua tavalisest keskkonnast välja minemine. Ta ütles: “Meieni jõudis 14-aastane äärmuslane, kes oli suur legode ja filminduse fänn. Kuna tal puudus kodus tehnika, siis otsisime stuudio, kus ta saab oma huviga tegeleda. Nii on ta eemal äärmuslikust organisatsioonist ja saab tegeleda hobiga, mis talle meeldib. Filmimise käigus saame rääkida tema maailmavaatest ja radikaliseerumise põhjustest.”⁶⁵

Usaldusliku sideme tekitamise vajadust mainisid kõik intervjuueeritavad, millest selgub, et sideme loomiseta ei ole võimalik põhjalik ja tulemuslik töö.

2.2.3. Kolmas samm: vajaduste kaardistamine ja tegevustega alustamine

Kolmanda etapi eesmärk on kaardistada äärmuslase vaateid ja eluvajadusi, et alustada nõustamisega. Kaardistuse põhjal on võimalik koostada äärmuslase profiil, mis toob välja radikaliseerumist soodustanud ja äärmuslast motiveerinud faktorid. Intervjuude põhjal käib vajaduste kaardistamine järgnevalt:

1) Vaadete väljaselgitamine

Organisatsioonidel on erinev praktika vaadete väljaselgitamise osas. Osa töötab väljatöötatud tunnuste nimekirja alusel, teised ei uuri inimese isiklike vaadete ja kogemuste kohta, sest sotsiaaltöötajatena on neil kohustus kohtuistungil tunnistajatena seda infot jagada.⁶⁶

On ka neid, kes ei lähtu kindlatest tunnustest. Rootsi noorsootöötaja tõi näite kahest Norra õest, kes läksid Süüriasse sõdurite naisteks. Kuigi nad jagasid avalikult oma radikaalseid vaateid, ei võetud neid tõsiselt, sest nendega tegelenud sotsiaaltöötajad hoidsid sarnase taustaga probleemsete perede puhul fookuses perekonna au küsimust. Antud perekonnas polnud probleeme ei sunnitud abielu ega aumõrvadega ning tähelepanematuses jäi tüdrukute maailmavaade sotsiaaltöötajatel õigel ajal märkamata. Sama spetsialist ütles, et alati on inimese vaadetes olemas märke

---

⁶⁵ FI-23

⁶⁶ AT-26, DE-13

radikaliseerumisest, ent need on väga individuaalsed. Ta täpsustas: “See, mis on radikaalne ja mis mitte, muutub ajas ja kontekstis. Siiski on noorte puhul oluline murekoht, kui teismelised poisid hakkavad oma õdedele ja emadele tegema etteheiteid riiete suhtes. Süürias surma saanud Belgia noormehe ema ütles mulle, et tema poja puhul näitas maailmavaate muutumist see, et ta muutus väga tõsiseks, ei seltsinud enam sõpradega, lõpetas sporditegemise ja keskendus üksnes tekstide lugemisele.”⁶⁷

Maailmavaate väljaselgitamiseks kasutatakse ka päeva- ja välispoliitikast rääkimist⁶⁸. ”Me ei saa minna otse ja küsida inimeselt, kas ta on radikaal, ja seejärel võtta politseiga ühendust. Sestap ma sageli küsin, mida ta arvab Somaalias, Iraagis või Londonis toimuvast. Sellised arutlused aitavad välja selgitada, kas inimene toetab näiteks vägivaldseid akte või mingit ideoloogiat.”⁶⁹

Intervjuudes toodi välja mitmed viise, kuidas vaateid välja selgitada. Paraku rõhutati, et kuna radikaliseerumine on individuaalne protsess, siis ei saa lähtuda kindlast tunnuste nimekirjast, vaid tuleb analüüsida konkreetse inimesega toimunud muutusi käitumises ja hoiakutes.

2) Vajaduste väljaselgitamine

Terrorismiuuringute juhtivteadlane ütles, et selleks, et annaksime inimestele vahendid, millega nad suudavad edaspidises elus edukalt hakkama saada, on kõige olulisem aru saada, mida nad isiklikul tasandil vajavad. “Üks inimene ei pruugi vajada psühholoogilist nõustamist, teine vajab seda palju. Üks soovib rääkida teoloogiast, teise jaoks ei ole see oluline. Inimesed erinevad suurel määral ja seda ka väga homogeenses grupis.”⁷⁰ Ka teiste riikide spetsialistid on välja toonud, et nende töö väga oluline osa on teada saada, millised on inimese vajadused.⁷¹

---

⁶⁷ SE-01

⁶⁸ Avan teemakäsitlust rohkem 3. peatükis

⁶⁹ FI-23

⁷⁰ IE-15

⁷¹ DE-23, NL-16, UK-04

Vajaduste väljaselgitamine toimub vestluste käigus, mistõttu on spetsialistide ja äärmuslase usaldusliku sideme teke väga oluline. Üldjuhul on oma elu muuta soovivate või sääraresse programmidesse suunatud inimeste vajadused baasvajadustest lähtuvad. Kui äärmuslase vaateid ja vajadused on välja selgitatud, saab alustada deradikaliseerumist ja eemaldumist toetavate tegevustega.⁷²

2.2.4. Neljas samm: lahkumine

Deradikaliseerumis- ja eemaldumisprotsessi kaardistada on keeruline, sest esimeste mõtete ja tegeliku eemaldumiseni võib minna aastaid. Samuti võib inimene astuda programmist välja ja mõne ajapärast naasta.

Austria sotsiaaltöötaja ütles: “Väga raske on hinnata meie tegevuse mõju, aga ka täpset pikkust indiviidi jaoks, sest osa inimesi kaob ära ja siis jälle ilmub välja, teised kasvavad välja, sest arusaamad maailmast muutuvad. 2014.–2015. aastal oli meil korraga väga palju kliente. Kümnest viis on praeguseks tavalise elu peal, samas kaks-kolm on salafistid.”⁷³

Sageli inimesed „kaovad”, kui on oma elu korda saanud. Kuna tegemist on haavatavate inimestega, võivad nad mentori juurde naasta, kui on juhtunud midagi, mis nende igapäevast toimimist tugevalt mõjutab. Ühendkuningriigis nii avalikus kui erasektoris deradikaliseerumis- ja eemaldumissektoris töötanud intervjuueeritav tõi näite olukorrast, mis toimus mentori ja nõustatava vahel pärast ametlikku suhte lõpetamist. Spetsialist ütles, et ühele Channeli tugiisikule helistas uusaastaööl klient, kellega nad polnud kuus kuud kohtunud, ning ütles, et on vannis ja sooritab kohe enesetapu. Kolmetunnise vestluse käigus selgus, et ta elukaaslane oli ta maha jätnud ja ta ülesehitatud elu varises kokku.⁷⁴ Kõne lõppes sellega, et inimene lasi politsei uksest sisse ning mentor ja klient jätkasid koostööd.

---

⁷² Peatun meetoditel täpsemalt 3. peatükis

⁷³ AT-26

⁷⁴ UK-06-03

Saksamaa, Ühendkuningriigi, Austria, Soome, Hollandi ja Rootsi spetsialistidega tehtud intervjuude põhjal saab kokkuvõtlikult öelda, et indiviidi deradikaliseerumist ja eemaldumist toetavaid etappe on neli: organisatsiooni poole pöördumine, kokkulepete tegemine ja usalduse tekkimine, vajaduste kaardistamine ja nõustamine ning lahkumine. Igal sammul on protsessis väga oluline roll, sest ei ole võimalik kaardistada inimese vajadusi ja alustada nõustamisega, kui äärmuslase ja nõustaja vahel pole tekkinud usalduslikku sidet.

Intervjuudes rõhutati sageli, et radikaliseerumine on individuaalne protsess – põhjused, miks radikaliseeruti, on erinevad. Individuaalne on ka deradikaliseerumine ja eemaldumine, mis tõttu on äärmuslase vajaduste ja vaadete väljaselgitamine väga oluline. On neid, kes lahkuvad tegevusest jäädavalt, aga ka neid, kes jäävad suuremate elumuutuste korral sõltuma nõustajatest. Antud info põhjal võib öelda, et kuigi on paika pandud tegevuste kondikava, peab tegevuses lähtuma konkreetsest indiviidist, kellega töötatakse.

2.3. Sektoritevaheline tööjaotus

Deradikaliseerumise ja eemaldumisega tegelevad samaaegselt avalik ja kolmas sektor. Vastutusalaade jaotuse tõttu ei saa vähe tähtsustada sektorite vahelise koostöö vajalikkust. Näiteks on riike, kus erinevate sektorite ja organisatsioonide esindajad moodustavad kogud, mis vaatavad kindla inimese arengut holistiliselt.⁷⁵

Ekspertid on seadnud kahtluse alla, kas süsteemide praegune ülesehitus on võimalikult mõjus. Intervjuudes rõhutati indiviidi motivatsiooni vajalikkust muutuste elluviimiseks. Seda eriti seepärast, et kohtumised kontaktisikuga toimuvad *ca* kord nädalas. Negatiivne suhtumine riiki, selle välispoliitikasse ja

---

⁷⁵ FI-22, UK-06-03, SE-01, **Bertelsen**, Preben, *Danish Preventive Measures and De-radicalization Strategies: The Aarhus Model. FROM THE DESERT TO WORLD CITIES THE NEW TERRORISM*, (2015, vol 1). Amy **Thornton**, Noémie Bouhana, *Preventing Radicalization in the UK: Expanding the Knowledge-Base on the Channel Programme* (Oxford University Press, 2017).

tundmus, et riik kiusab moslemeid taga, võivad olla radikaliseerumise põhjused. Deradikaliseerumiset ja eemaldumist toetavate tegevusteni jõudmine ei tähenda, et inimese vaated oleksid muutunud. Usaldamatusest riigisektori vastu ei pruugi inimesed alati kaasa töötada. Hollandi teadlane tõi intervjuu käigus näite, kuidas madala motivatsiooniga inimene käis kriminaalhooldaja juures, kes küsis temalt, mida ta arvab pühast sõjast ja terrorismist. Kuna ta ei soovinud neil teemadel kriminaalhooldajaga rääkida, ütles ta: „Ma ei usu sellesse enam. Ma olen teinud lõpparve – ma pole enam radikaalne!”, kuigi tegelikult see nii polnud.⁷⁶

Suurbritannia Psühholoogide Ühenduse psühholoogina (vägivaldse) ekstremismi ja terrorismi valdkonnas töötamise juhistes on ära mainitud sektori adresseerimise vajadust. „Asjaolu, et (psühholoogi tööandja) on riik, võidakse vaadata indiviidide või grupi poolt negatiivselt ja seepärast omakorda kahtluse alla seadma praktiku professionaalsuse, tema rolli või hakata talle vastu töötama. Psühholoog peab olema selge oma positsiooni osas riigi suhtes ja olema valmis arutama kliendiga antud küsimust enne koostööd nendega, kellele riigi poolt palgatud inimesega koostöö tegemine võib osutuda probleemiks.“ Antud juhul on psühholoogi roll seletada ära, et kuigi riik maksab talle, on ta suhtlemises erapooletu ja inimene võib teda usaldada.⁷⁷

Vastumeelsus riigi vastu kulutab osapoolte ressursse. Seepärast on intervjuueeritavad rõhutanud kolmanda sektori organisatsioonide vastutuse suurendamise vajalikkust. Hollandi teadlane toob välja, et riigi institutsioone nähakse kui pahasid tüüpe, vaenlasi. Ja miks sa peaksid tegema koostööd vaenlasega? Need inimesed vajavad sel ajal eeskujusid või võimalikke sõbrafigure. Samal ajal tajutakse, et MTÜ-d ja vabaühendused on rohkem „meie moodi inimesed”. Äärmuslased töötavad kaasa paremini, kui tegemist on kolmanda sektori organisatsiooniga.⁷⁸ Sama rõhutas Iiri teadlane: “Riik peab pakkuma

---

⁷⁶ NL-16

⁷⁷ Zainab **Al-Attar**, Jackie **Bates-Gaston**, Christopher **Dean**, Monica **Lloyd**, *Ethical guidelines for applied psychological practice in the field of extremism, violent extremism, and terrorism*, (The British Psychological Society, 2018), 11.

⁷⁸ NL-16

tegevuste rahastust ja platvormi, et info liiguks. MTÜ-d on need, kes suhtlevad äärmuslastega. Akadeemia roll on toetada organisatsioone (mõju)hindamise materjalidega.”⁷⁹ Ka Austria vägivaldse ekstremismi ennetus- ja tõkestus ning deradikaliseerumisstrateegias on välja toodud teadustöö protsessi kaasamise olulisuse.⁸⁰

2.3.1. Sektoritevahelise koostöö järeldused

Intervjuude põhjal saab kolmanda sektori organisatsioonide töö puhul ühe probleemina esile toonud praeguse mõjuhindamise puudumise. USA-s töötav saksa teadlane sõnas, et Saksamaal on üle tuhande programmi äärmuslastele, aga puudub viis, kuidas mõõta nende mõju. Programmidel puudub kvaliteedistandard, sest neid pole kunagi hinnatud. Me tegelikult ei tea, mis ja miks töötab või ei tööta.⁸¹ Kui muuta riiklikku rahastust ja võtta mõjuhindamine prioriteediks, siis oleks võimalik paremini teada saada, millised meetodid mõjuvad ja miks. Nii osataks hinnata ka programmiläbija muutumist, mida praegu osalejate sõnul ei tehta väga korralikult.⁸²

Spetsialistid tõid välja, et võimalik suur osa suhtlusest äärmuslastega peaks käima läbi kolmanda sektori. Kuigi paljud ametnikud ei pruugi nõustuda riiklike otsustega, langeb programmis osalejate meelepaha sageli süsteemi esindajatele. Inglise spetsialist ütles kokkuvõtvalt, et “Ma ei mäleta Channeli programmis vestlust, kus Briti välispoliitika poleks jutuks tulnud. Meie senine impeeriumlik maneer ja käitumine on mõjutegur (*driver*) paljudele äärmuslastele, ehkki ka paljud välisministeeriumi töötajad ei poolda seda.”⁸³ Kolmanda sektori organisatsioonide esindajad aga on sellest vastutusest vabad ning isiklikest vaadetest välispoliitikale,

---

⁷⁹ IE-15

⁸⁰ Austrian Federal Ministry of the Interior, *The Austrian Strategy for the Prevention and Countering of Violent Extremism and De-radicalisation*, (2018), 14.

⁸¹ DE-23

⁸² Daan **Weggemans**, **Breatrice de Graaf**, *Reintegrating Jihadist Extremist Detainees*, (London, New York: Routledge, 2017), 109-110.

⁸³ UK-06-03

sh hukkamõistust teatud tegudele, räägitakse mentorivestlustes sageli, mis aitab inimest avada, tema narratiive ja hoiakuid muuta.

Tiheda koostööga kolmanda sektoriga paistab silma Soome. Nende deradikaliseerumise ja eemaldumise valdkonna juhtiva spetsialisti sõnul räägitakse Euroopa tasandil sageli, et valitsused ei saa kõike üksinda teha. Tema sõnul kehtib see printsiip ka kolmandale sektorile ning oluline on avaliku ja kolmanda sektori vaheline koostöö. Ametnik täpsustas olukorda järgnevalt: „Mõlemad peavad hästi teadma nii enda kui ka teise rolli, sh õigusi, võimalusi ja kohustusi. Peame olema avatud koostööle ja muutuma teineteisele sobivamaks, et koos muutusi ellu viia. Näiteks Soomes kaasasime viimase tegevuskava loomisesse kolmanda sektori organisatsioone algusest peale ja võtsime nende sisendit päriselt arvesse, sest nemad näevad oma tööga, mida on vaja süsteemides muuta.“⁸⁴

Äärmuslaste suhtumine, et kolmanda sektori esindajad on ausamad ja rohkem nende poolel, on peamine põhjus, miks eelistada palju ressursi nõudvas valdkonnas vestluste läbiviimisel kolmanda sektori organisatsioone avalikule sektorile. Äärmuslaste enda motivatsioon protsessis kaasa teha on suurem. Ka on oluline, et organisatsioone ennast võetaks seadusloome tasandil rohkem kuulda, et muuta süsteeme paindlikumaks ja tõhusamaks.

---

⁸⁴ FI-22

3. MEETODID JA TEEMAD

Eesti Vabariigi põhiseaduse §12 toob välja, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed.⁸⁵ Kuigi on kergendavaid asjaolusid, lähtutakse põhimõttest, et inimene vastutab oma otsuste ja tegemiste eest. Samal ajal tuleb arvestada sotsiaalset ja poliitilist konteksti, kust inimene tuleb. Äärmuslase taasühiskonnastumises mängib seadusrikkuja kõrval väga olulist rolli kogukond ta ümber.⁸⁶ Selles peatükis toon välja, milliseid meetodeid islamistide deradikaliseerumise ja eemaldumise toetamisel kasutatakse riikides, mille spetsialiste intervjuerisin. Annan ülevaate teemadest, mida vestluste käigus käsitletakse ja analüüsin täpsemalt, milline roll on religioonil ja ideoloogial valdkondlikus töös.

3.1. Peamised kasutuses olevad meetodid

Suure tõenäosusega naasevad äärmuslased ühiskonda, kus neid ootab ees tegevusetus, töötus ja kriminaalsusega seotud võrgustik, sest vähenenud on kokkupuuted lähedastega, tööväljavaated ja seeläbi võimalused taasühiskonnastumiseks.⁸⁷ Alapeatükis keskendun kasutuses olevatele meetoditele. Alapeatüki lõpus analüüsin välja toodud meetodeid spetsialistide soovitustega ning vaatan, kuidas teooria ja praktika praegu kokku käivad.

3.1.1. Mentori määramine

Mentorlus on spetsialisti üks ühele töö kliendiga, mille eesmärk on toetada inimese arengut. See on sageli kasutatav meetod, millega toetatakse äärmuslase ühiskonda naasmist. Islamistid äärmuslastena soovivad sageli end eraldada ülejäänud

---

⁸⁵ Eesti Vabariigi põhiseadus - <https://www.riigiteataja.ee/akt/12846827> külastatud 12.11.2018

⁸⁶ Sarah, **Marsden**, *Reintegrating extremists: deradicalization and desistance*, (London: Palgrave Macmillian, 2017), 47.

⁸⁷ D.A **Andrews**, James **Bonta**, *The Psychology of Criminal Conduct*, (Routledge, 2003), 245.

ühiskonnast. Seepärast on mentorid justkui islamisti ja muu maailma vahelise silla ehitajad, sest aitavad leida viise, kuidas jõuda tagasi ühiskonda, millest proovitakse end eraldada.

Riigiti erineb, kes täidab mentori ülesandeid. Peamiselt on mentor aga sotsiaaltöötaja, kes oma tegevuse ja suhtumisega saab toetada inimese arengut ja ka aidata tekitada inimeses ühiskonna suhtes positiivsemat suhtumist.⁸⁸ Hollandis on mentorid samuti määratud riigi poolt, ent nende eesmärk on pakkuda inimesele tuge ja võimalust kellegagi suhelda. Üldjuhul on nad kogukonnas hinnatud moslemid või ideoloogiliste teadmistega inimesed ja kuriteo ja karistuse kõrval räägitakse ka kliendi elus toimuvast.⁸⁹

Austria noortekeskuses töötav spetsialist ütles, et tema kohtub oma klientidega vähemalt kaks korda kuus. Töötaja ütles: „Saame kokku noortekeskuses või kusagil mujal, kus kliendile sobib. Peamiselt räägime teemadel, mis parajasti on olulised. Homsel kohtumisel ühe inimesega räägime, kuidas läheb kliendil naise ja lastega. Ta lahutab praegu oma naisest ja selleks ajaks on ta teada saanud, kuidas kohus on otsustanud.“⁹⁰ Üldjuhul kohtutakse kord nädalas. Seatakse reeglid, millest töös lähtutakse ning mis on tingitud karistusest, inimese enda soovidest ja/või organisatsiooni kokkulepetest.

Ehkki mentor on tugiisik, saab ta sageli inimesele väga oluliseks sambaks eemaldumisel või deradikaliseerumisel. Tihti on äärmuslastel juba enne radikaliseerumist puudu olnud elulistest oskustest. Kuna pärast karistuse saamist on kadunud ka tugivõrgustik teistest inimestest, kelle poole võib vajaduse korral pöörduda, on mentoril sageli väga oluline roll inimese ühiskonda sulandumisel. Hollandi teadlane tõi näite oma uurimistöö jaoks tehtud intervjuust, mis on

---

⁸⁸ Sarah, **Marsden**, *Reintegrating extremists: deradicalization and desistance*, (London: Palgrave Macmillian, 2017), 48.

⁸⁹ NL-16

⁹⁰ AT-26

järgmine – ühel äärmuslasel oli kohtu poolt keelatud riigi kindlasse piirkonda minna. Ta sõitis maanteel, kus käisid teetööd. Ümbersuunamiste tõttu pidi ta sõitma läbi koha, kuhu ta ei tohtinud minna. Klient peatus ja helistas mentorile, kellega koos arutati olukord läbi. Lõpuks ta ikkagi sõitis keelatud kohast läbi, aga kuna mentor teadis seda ja midagi rohkemat ei juhtunud, siis oli kõik korras.⁹¹

Mentorluse peamised põhimõtted on järgmised:

- 1) Turvatunde tagamine – mentori ja nõustatava sobivuse loomiseks on hea määrata mentor, kes äärmuslasega millegi poolest sarnaneb. Sama keel on hea asi, mis inimesi seob. Inimene tunneb, et ta on turvalises keskkonnas.⁹² Soome äärmuslastega tegelev organisatsioon koolitab hiljuti 12 erineva taustaga mentorit, kelle seas on nii usuliidreid, imaame kui ka endisi äärmuslasi. Erineva taustaga inimeste koolitamise eesmärk on pakkuda võimalikult paljudele klientidele võimalust leida endaga sarnane mentor.⁹³
- 2) Personaalne lähenemine – iga inimese radikaliseerumise ja deradikaliseerumise põhjused ning raskuspunktid taasühiskonnastumisel on erinevad. Seepärast on töö mentoriga individuaalne. Saksa kolmanda sektori katusorganisatsiooni juht ütles: „Mentor otsib ja toetab erinevaid isiklike muutusi. Muutus ideoloogias on viimane asi, mis selles töös tuleb. See ei ole, vähemalt alguses, kõige olulisem mõjutegur, millele tähelepanu osutada.“⁹⁴ Peamiselt töötatakse sellega, et inimene püsiks seaduskuulekal
- 3) Toetav suhtumine – S. Marsdeni kriminaalhooldajatega tehtud intervjuudes ütles praktik, et ametniku suhtumine inimesse peegeldab kliendi jaoks kogu ühiskonna suhtumist. „Kui ametnik on suhtlev, abivalmis ja sõbralik, võib inimene tunda, et ka ülejäänud ühiskond suhtub temasse heatahtlikult, ning nii suureneb tema enesemääramine kodanikuna.“⁹⁵

---

⁹¹ NL-16

⁹² SE-01

⁹³ FI-23

⁹⁴ DE-25

⁹⁵ Sarah, **Marsden**, *Reintegrating extremists: deradicalization and desistance*, (London: Palgrave Macmillian, 2017), 48-50.

- 4) Kokkulepete seadmine – töö alguses lepitakse omavahel kokku ühised reeglid. Läbiv põhimõte kõikides riikides on olnud vägivallatus. Iirlasest teadlase sõnul on väga oluline, et me ei ütleks inimestele, kuidas nad peavad mõtlema, vaid ütleksime neile, kuidas nad peavad käituma.⁹⁶ Ekspert ütles, et vägivalla kontseptsioon on paljude äärmuslaste seas veetlev, ent mentor peab selle tegema mitteveetlevaks. Nõudes nõustatavatelt vägivallatust, vähendame selle tähtsust, vähendamata samal ajal nende tegevuse taga olnud eesmärki. Mitme eksperdi sõnul võib inimene mõelda, kuidas soovib, ent vägivald ideede elluviimiseks pole lubatud.
- 5) Side politseiga – et äärmuslane suudaks mentorit usaldada, on vaja selgelt kommunikeerida, millal on ta kohustatud politseiga kontakti võtma ja usaldatud info edasi andma. Äärmuslastega tegeleva Saksa organisatsiooni esindaja ütles: “Kui noor ütleb mulle, et ta soovib endale või kellelegi teisele haiget teha, kohustab seadus meid politseiga ühendust võtma. Muus osas oleme konfidentsiaalsed.”⁹⁷

Mentorlus on üks viis, kuidas toetada inimese taasühiskonnastumist, mida peamiselt pakub riigi või kolmanda sektori organisatsiooni sotsiaaltöötaja. Pärast usaldusliku sideme teket töötatakse inimesega individuaalselt, lähtudes tema vajadustest. Koostöö tegemiseks sõlmitakse kokkulepped, s.h millal on mentor kohustatud politseile infot andma. Turvatunde tekitamine ja avatud suhtlemine on antud kontekstis väga olulised, et nõustatav julgeks endaga seotut mentoriga arutada. Kuna paljudel inimestel puudub osa eluoskusi ja tugivõrgustik, võib mentor olla väga oluline sild inimese ja n-ö päris maailma vahel.

3.1.2. Sotsiaalne ja majanduslik abi

Intervjuus ütles Hollandi ekspert, et kui soovitakse toetada kedagi kriminaalse tegevuse juurest lahkumisel, peab tal olema kolm tugisammast: naine⁹⁸, maja ja

---

⁹⁶ IE-15

⁹⁷ DE-13

⁹⁸ Kuigi on erandeid, on enamik terroriste praegu mehed.

töökoht, sest need faktorid sageli aitavad inimese taas jalule.⁹⁹ Sotsiaalvaldkonnas töötavad inimesed tõid esile, et nendeni jõudnud äärmuslastel on puudu eluoskustest või vajalikest vahenditest. Ühendkuningriigis vangistusest vabanenud äärmuslased ei saa kasutada arvuteid või omada mobiili. Kas minna kutseõppesse või kandideerida töökohale enne, kui komisjon on andnud rohelise tule.¹⁰⁰ Hollandis külmutatakse islamisti pangakonto(d), et suunata ta tööturule, millel on aga vastupidine efekt – inimene ei lähe kiusu pärast tööle, sest tal on tegelikult raha.¹⁰¹ Skeptiline ja usaldamatu suhtumine riiki või laiemalt ühiskonda mängib samuti olulist rolli. Millist abi pakuvad mentorid töö ja uute kontaktide leidmisel ning hariduse omandamisel?

1) Tööturule naasmine

Tööturuga sidumine on hea meetod, kuidas hoida inimest kriminaalsele teele tagasi langemast, toetada uute kogemuste ja võrgustiku hankimisega. Tööharjumuse loomise toetamine on seda olulisem, võttes arvesse asjaolu, et umbes 30% Euroopa islamistidel on enne radikaliseerumist olnud kriminaalne taust.¹⁰²

Kui äärmuslasel on võimalik tööturule naasta, saab mentor inimest selles toetada. S. Marsden on kirjutanud, et Paljud noored on peavoolu ühiskonna suhtes väga skeptilised, võib öelda, et isegi kartlikud. Näiteks kardavad nad minna töökeskustesse või mujale, veel enam suhelda üksinda politseiga. Seepärast ütlevad neile, et kui vaja, võime alati kaasa tulla.¹⁰³

---

⁹⁹ NL-16

¹⁰⁰ UK-04

¹⁰¹ NL-16

¹⁰² Kacper **Rekawek**, Stanislav **Matějka**, Viktor **Szucs**, Tomáš **Beňuška**, Karin **Kajzarová**, Jakub **Rafay**, Daniela **Pisoiu**, Jorg **Peschak**, Wim **Hardyns**, Thom **Snaphaan**, Nadya **Stoynova**, Olivier **de France**, Damien **Saverot**, Pierre **Colomina**, Matenia **Sirseldoudi**, Eleni **Lynch**, Marco **Lombardi**, Giovanni **Giacalone**, Nicolò **Spagna**, Bart **Schuurman**, Jessica **Sciarone**, Fernando **Reinares**, Carola **García-Calvo**, Alvaro **Vicente**, John **Morrison**, Aleksandra **Lojek**, *Who are the European Jihadis? From criminals to terrorists and back? Midterm report*, (Bratislava: GLOBSEC, 2018), 10.

¹⁰³ Sarah, **Marsden**, *Reintegrating extremists: deradicalization and desistance*, (London: Palgrave Macmillian, 2017), 50.

Võimaluse olemasolul tuleb tööl käimist toetada. Soome spetsialistid töid vestluses esile, et sageli aitavad nad inimestel leida alternatiiv praegusele tööle ning kasutada ära oma teadmisi ja oskusi. Spetsialist sõnas: „Mõnikord ütleme kliendile, kes on näiteks väga hea narkodiiler, et võib-olla sa peaksid müüma autosid. Sa tead, kuidas müüa ja turundada oma toodet, kasuta seda aga vägivaldatus keskkonnas.“¹⁰⁴ Nende sõnul peab inimest toetama esimeste sammude astumisel, et ta saaks positiivset tagasisidet, mis omakorda aitab panna aluse uuele identiteedile kellegi teise kui võitleja, sõduri või islamistina.

2) Kontaktide leidmine

D. A. Andrews ja J. Bonta on välja toonud, et kriminaalvõrgustiku kaudu saadud negatiivne sotsiaalne kapital vaid suurendab äärmuslusse tagasilangemise riski.¹⁰⁵ Nii äärmusliku ideoloogia omandamine, gruppi kuulumine kui ka vanglakaristuse kandmine vähendab tugevalt sotsiaalvõrgustikku, sest sageli on äärmuselased ise inimesed enda juurest eemale lükanud või neist eemale hoidnud.¹⁰⁶ Ka määratakse äärmuslastele sageli nimekiri inimestest, kellega nad ei tohi ühendust võtta.

Sotsiaalset lõimumist toetab uute kontaktide leidmine, mis võib olla väga raske. Sageli peavad äärmuslased saama loa uute tuttavatega lävimiseks ka politseilt või järelevalveametnikult. Ühendkuningriigi teadlase S. Marsdeni sõnul endised ekstremistid sageli kardavad luua uusi sõprussuhteid, uskudes, et olles jälgimise all, võivad neid inimesi ohtu seada.¹⁰⁷ See võib olla põhjus, miks inimene ise ei ole aktiivne uue tutvusringkonna loomisel.

Mentor saab suunata äärmuslast tegelema huvitegevusega, et puutuda kokku uute inimeste ja keskkonnaga. Saksa spetsialist kommentaar oli: “Kunsti ja spordi läbi

---

¹⁰⁴ FI-23

¹⁰⁵ D.A. Andrews, James Bonta, *The Psychology of Criminal Conduct*, (Routledge, 2003), 245.

¹⁰⁶ Daan Weggemans, Breatrice de Graaf, *Reintegrating Jihadist Extremist Detainees*, (London, New York: Routledge, 2017), 19.

¹⁰⁷ Sarah, Marsden, *Reintegrating extremists: deradicalization and desistance*, (London: Palgrave Macmillian, 2017), 58.

saavad inimesed end väljendada ja tunda, et suudavad midagi elus ise kontrollida. Neil on kindla asja üle võim. Nad saavad tegevuse käigus positiivset tagasisidet ja neil on võimalus töötada koos teiste inimestega.”¹⁰⁸ Inimestega koos tegutsemine aitab luua uusi suhteid ning näidata ennast uuest küljest.”

3) Hariduse omandamine

Oluline osa sotsiaalsel ja majanduslikul abil on pooleli olnud hariduse jätkamine või uue omandamine. Sakslasest spetsialisti sõnul on see valdkond, milles tegutsemist peaks kindlasti toetama. „Mille vastu inimene huvi tunneb? On see gümnaasiumiharidus, kutseõpe, midagi ülikoolist? Mis tahes neid huvitab, toitke seda huvi teadmistega, et muuta nende inimeste maailm keerulisemaks ja tonaalsemaks. Nii saab ka radikaalne maailmavaade muutuda.“¹⁰⁹ Äärmusluse puhul on sageli tegemist väga suletud maailmavaatega, kus on üks kindel tõde. Õppimine saab toetada erinevate perspektiivide sissetoomist, inimese empaatiavõime laienemist ja erinevate perspektiivide tajumist, rääkimata faktiteadmistest ja loogikast

Deradikaliseeruva ja/või organisatsioonist eemalduva inimese sotsiaal-majanduslikud vajadused on erinevad. Äärmusluse taustaga inimestele määratud karistused võivad raskendada ühiskonda naasmist. Vangistuseni jõudnud äärmuslaste seas on küllakti palju inimesi, kellel puuduvad vabaduses elamiseks vajalikud oskused, teadmised ja võrgustik. Mentorid või kriminaalhooldajad toetavad inimese töö- ja haridusalaseid otsinguid ja läbi usaldusliku suhte saavad muuta positiivsemaks äärmuslase suhtumist ja sidet riigiga. Hollandis tehtud intervjuude analüüsist selgus, et enamik programmides osalejaid tundis, et neile pakutud praktiline abi „alustamaks oma elu uuesti” oli neile kasulik.¹¹⁰

---

¹⁰⁸ DE-23

¹⁰⁹ DE-23

¹¹⁰ Daan **Weggemans**, Breatrice **de Graaf**, *Reintegrating Jihadist Extremist Detainees*, (London, New York: Routledge, 2017), 138.

3.1.3. Psühholoogiline nõustamine

Islamistide kokkupuude vägivalga ja julmade olukordadega võib olla väga suur. Psühholoogiline nõustamine on üks viis, kuidas toetada inimest koetuga toimetulemisel.¹¹¹ Hollandis teadustöö raames läbi viidud intervjuud terrorismi teostamise eest kinni peetud inimestega näitasid, et peale kohanemisraskuste on endistel äärmuslastel sageli pikaajaline depressioon ja paanikahood.¹¹²

Psühholoogilist nõustamist on intervjuudes meetodina mainitud, aga mitte kõik organisatsioonid ei paku seda teenust. Sageli on võimalik inimest psühholoogi juurde suunata eraldi. USA-s kohtuid nõustav saksa teadlane ütles, et sageli on äärmuslastel läbielamistest kujunenud posttraumaatiline stressihäire ja radikaliseerumise põhjuseks võib olla ka varasem trauma, näiteks vägivaldne lapsepõlv, vanemate lahutus või seksuaalne ärasutamine. Koostöö terapeudiga aitab inimesel toime tulla traumaga ja paraneda ekstremistlikus keskkonnas toimunust.¹¹³

Vajalike teadmiste edasi andmiseks on Suurbritannias hiljuti välja töötatud (vägivaldse) ekstremismi ja terrorismi valdkonnas töötava psühholoogi eetilised juhised, mis hõlmavad nõuandeid, kuidas pakkuda abi äärmuslastele ja suhestada enda rolli riigi, reeglite ja äärmusliku mõtlemise vahele.¹¹⁴

Üldpildis näib, et psühholoogiline nõustamine on vahend, mida saavad äärmuslastele pakkuda väga vähesed organisatsioonid kas spetsialistide ja/või ressursside puuduse tõttu või seepärast, et oma tegevuses keskendutakse muudele

---

¹¹¹ IE-15

¹¹² Daan **Weggemans**, Breatrice **de Graaf**, *Reintegrating Jihadist Extremist Detainees*, (London, New York: Routledge, 2017), 93-94.

¹¹³ DE-23

¹¹⁴ Zainab **Al-Attar**, Jackie **Bates-Gaston**, Christopher **Dean**, Monica **Lloyd**, *Ethical guidelines for applied psychological practice in the field of extremism, violent extremism, and terrorism*, (The British Psychological Society, 2018).

meetoditele. See asjaolu on probleeme tekitav, sest vaimse tervise abi andmine ning hoiakute ja läbielamiste analüüsimine on deradikaliseerumise ja taasühiskonnastumise protsessi oluline osa ning jääb küsitavaks, kas inimesed saavad sellega ise või asjakohase hariduseta mentori abiga hakkama.

3.1.4. Religioosne nõustamine

Religioosne nõutamine on viis, mida äärmuslastes muutuste toetamisel kasutatakse. Selles alapeatükis keskendun viisidele, kuidas nõustamist pakutakse. Urin tegevusi, mis viiakse läbi, kui inimene on avaldanud soovi saada religioosset nõustamist, samuti seda, milline on kohaliku vaimuliku ja kogukonna roll nõustamises. Teemadele, mida nõustamisel käsitletakse, keskendun järgmises alapeatükis.

1) Koostöö kohaliku vaimuliku ja kogukonnaga

Usulist nõustamist saab pakkuda kohalik vaimulik, tutvustades oma kogudust, arutades teoloogiliste küsimuste üle ja jagades infot õppimisvõimaluste kohta. Malmös tegutsev sotsiaaltöötaja ütles, et neil on tihe partnerlus kohaliku imaamiga. „Meil on koraaniõppe grupp, kohalik imaam veab islami instituuti. Äärmuslastele sageli meeldib rääkida religioonist ja nad saavad seda teha gruppides, kus on ka teiste vaadetega inimesi. Meie imaam on oma alal väga hea. Oleme olukorras, kus islamiste on võimalik saata mõne mõõduka usuliidri juurde õppima, aga näiteks paremäärmuslaste puhul pole meil võimalik neid kellegi juurde vaateid arutama saata.“¹¹⁵

Igal pool pole aga võimalik saada efektiivset toetust vaimulikelt ja kogudustelt. Hollandis kardavad ametlikud pühakojad endiste äärmuslastega koostööd teha, sest politsei kontrollib mošeesid väga põhjalikult. Nõustamise pakkumine sõltub ka vaimuliku võimekusest. Sama spetsialist tõi näite: “Ärme hinda üle vaimulike

---

¹¹⁵ SE-01

mõju. Paljudel juhtudel on tegemist vanade iganenud vaadetega meestega, kes on pärit Maroko väikestest küladest. Nad ei ole inspireerivad ja ei suuda mõjuvõimu puudumise tõttu tegelikult saavutada sidet äärmuslastega.”¹¹⁶

Kuigi esmapilgul võib tunduda, et deradikaliseerumise ja eemaldamise puhul peaksid suurima töö tegema kohalikud vaimulikud oma kogudusega, tuleb välja, et tegelikkus on märksa keerulisem. Soovi ja võimekuse olemasolul võivad kohalik vaimulik ja kogukond olla väga suureks abiks inimese taasühiskonnastumise protsessis, aga peab silmas pidama, et kui vaimulik ja kogukond pole inspireerivad ega koostööaltid, ei saa arvestada nende panusega religioossesse nõustamisse.

2) Arutelud mentori või mõne muu ilmikuga

Sageli arutlevad äärmuslased usuga seotud teemade üle mentori või mõne muu ilmikuga. Tihti toimuvad need vestlused teiste tegevuste käigus ja ei ole ettekatsetatud. Austrias mentorina töötav intervjuueeritav ütles, et nende töötajad vestlevad sageli oma klientidega religiooniga seotud teemadel, ehkki neil pole sellealast haridust. Mõned neist on ise moslemid, teised on end täiendanud islami kui religiooni osas.¹¹⁷ Vahetus vestluses tuuakse välja enda isiklike vaateid ja vestlejad saavad ausalt avada oma perspektiive. Suurema tõenäosusega hakatakse religiooniga seotud teemadel mentoriga vestlema siis, kui tegemist on sama religiooni esindajaga.

Religiooni kõrval võib ühiseks kokkupuutepunktiks olla ka sarnane päritolu ja elukoht. Ühendkuningriigis tegutsev Unity Initiative on kogukondlikul lähenemisel alguse saanud Usman Raja ja Angela Misra loodud ettevõtmine. Rahvuselt rändetausta, usult islami, Ida-Londonis elamise ja puurivõitluse kui väga maskuliinse spordialaga tegelemise tõttu võtavad mitmed sarnase päritoluga äärmuslased neid paremini omaks. Seeläbi on neil võimalik hõlpsamalt teha ennetustööd ja vangide või vanglast välja saanud äärmuslastega suhelda, sh arutada

---

¹¹⁶ NL-16

¹¹⁷ AT-26

koraani tähenduste ning keeleliste erinevuste üle nüüd ja selle kirjapanemise ajal ning erinevate hadiithide tähenduse üle. Puurivõitluse, kogukonna ja äärmusluse teemad ühte sidunud väga suure mõju ja populaarsusega algatuse tugevuseks on isiklik lähenemine oma klientidele ning asjaolu, et klientidel on lihtne end nendega samastada ja neid ka eeskujuks võtta.¹¹⁸ Hollandis on mentoriteks sageli juba religioosse staatuse või ideoloogia-alaste teadmistega inimesed, mis tõttu saavad äärmuslased otse nendega teoloogiliste küsimuste üle arutada.¹¹⁹

Ilmikutest kontaktisikutega teoloogiliste teemade üle arutamise boonus äärmuslase jaoks on see, et tema vestluskaaslasel pole selles valdkonnas tugevaid eelteadmisi. Üks intervjuueeritav tõi näiteks juhtumi, kus kriminaalhooldaja ja äärmuslane hakkasid koos koraani lugema ja kommentaaride toel uurima. Ühises usalduslikus koostöös said mõlemad uusi teadmisi ja kinnipeetav mõistis, et oli paljusid hadiithe valesti tõlgendanud.¹²⁰

Intervjuudest ja kirjandusest saadud info põhjal saab öelda, et religioosel nõustamisel on üldjuhul oluline osa deradikaliseerumist ja eemaldumist toetava protsessi juures. Kui sageli arvatakse, et islamistide arvu suurenemine on vaid moslemite ja islami vaimulikega seotud probleem, siis tegelikkuses pole see nii. Kohalik vaimulik ja kogukond saab olla suureks abiks islamistide taasühiskonnastumise protsessis, pakkudes võimalust religioonist rääkida ja selle kohta õppida. Samal ajal peab nentima, et kui vaimulik ja kogukond pole atraktiivsed ega koostööaltid, ei suuda nad kõneta vajalikku sihtgruppi. Seepärast on väga oluline, et nõustamisega tegelevad inimesed, kes on võimelised saavutama äärmuslastega isiklikku ja usalduslikku sidet.

Tugevat mõju võivad aga avaldada mentorid või lähedal olevad organisatsioonid, eriti kui neil on islami ja/või inimesega sarnane taust, sest suhestumise ja usaldusliku sideme kaudu on kergem hakata vestlema teoloogiaga seotud teemadel.

---

¹¹⁸ Paul **Cruichshank**, *An Interview With: Usman Raja*, (Combating Terrorism Center, 2015, Vol 8, issue 7). <https://ctc.usma.edu/an-interview-with-usman-raja/> - külastatud 14.10.2018.

¹¹⁹ NL-16

¹²⁰ UK-04

Protsessi igas osas on oluline meeles pidada, mis on inimest motiveerivad faktorid. Kui inimese radikaliseerumise põhjused ei ole otseselt seotud religioossete vaadetega, siis ei mängi teoloogilised küsimused olulist rolli ka deradikaliseerumise protsessis. Seepärast ei ole vaimulikel või kogukonnal neil puhkudel olulist osa. Juhtumitel, kus religioon on peamine radikaliseerumist toetanud faktor, saavad vaimulikud, kogudus ja mentorid toetada äärmuslast uute teadmiste ja perspektiivide saamisel.

3.1.5. Levinud meetodite kriitika ja analüüs

Intervjuudest selgus, et peamised meetodid, mida deradikaliseerumise ja eemaldumise toetamisel kasutatakse, on seotud tugeva mentori-nõustatava suhte loomise, sotsiaal-majandusliku abi andmise, psühholoogilise ja religioosse nõustamisega. Üldjuhul keskendutakse kindlatele meetoditele ja üks organisatsioon ei paku kõiki eelnimetatud teenuseid. On organisatsioone, kellel on võimalik kaasata vajalikke spetsialiste, näiteks kui inimene soovib, saab ta konsulteerida psühholoogi või vaimulikuga, aga see ei ole sageli osa läbitavast programmist.

Sakslasesest deradikaliseerumise valdkonna spetsialist D. Koehler tõi intervjuus kriitikana välja, et ühe- või kahemeetodiline sekkumine on liiga ühekülgne. Täielikuks deradikaliseerumiseks või eemaldumiseks on vaja holistilist lähenemist, mis hõlmab tema sõnul viit valdkonda:

- 1) Teoloogiline või ideoloogiline debatt – õpetlased, vaimulikud ja eksperdid, näiteks endised äärmuslased, pakuvad võimalust vestelda teoloogilistel või ideoloogilistel teemadel.
- 2) Sotsiaaltöö – sotsiaaltöötajad, mentorid ja tuutorid kaasavad inimese sotsiaaltöö kaudu kogukondlikesse tegevustesse, mis aitavad tema soove ellu viia vägivallatul moel.
- 3) Psühholoogiline lähenemine – psühholoogilise abi kaudu inimese toetamine traumade, nagu seksuaalne ärakasutamine, vägivaldne lapsepõlv või midagi muud, ja häiretega toimetulekul.

- 4) Haridus – inimese toetamine hariduse omandamisel, olgu tegemist kutse- või kraadiõppega.
- 5) Kaunid kunstid ja sport – loovate tegevuste ja spordi kaudu on inimesel võimalik teistega kokku puutuda ja seeläbi luua uusi kontakte. Samuti on nad võimelised omandama uusi oskusi, arenema antud tegevuses ja töötama tiimis, mis parandab inimese suhtumist iseendasse ja ümbritsevasse.

D. Koehleri sõnul peaks igale inimesele tegema talle sobiva kava, kus kõik viis valdkonda on vastavalt tema vajadustele esindatud. Iga lähenemist pakub eraldi spetsialist ja koormused tulenevad vajaduste hindamise tulemustest.¹²¹ Holistilist lähenemist toetab ka USA-st pärit, aga pikalt Rootsis ja Ühendkuningriigis töötanud spetsialist öeldes, et kõik eluvaldkonnad peavad olema kaetud, sest muidu on väga keeruline eemalduda olemasolevatest suhetest. „Sa ei taha neid inimesi, kes lahkuvad ekstremistlikust liikumisest, saata otse vaakumisse, sest nad ei püsi seal.“¹²²

D. Koehleri mõtete järgi peab ühe inimesega töötama viis spetsialisti paralleelselt, sest ühe valdkonna areng on tihedalt seotud teistega. Ta ütles: „Ühe päevaga võivad inimese tuju ja vajadused muutuda väga olulisel määral. Seepärast on meil vaja programmi, mis lähtub inimese vajadustest, vähemalt viit mentorit iga valdkonna kohta ja üht inimest, kes koordineerib nende tegevusi, seab paika tegevuskava ja strateegia ning kontrollib meetodite tõhusust.“¹²³ Ka intervjuud näitasid, et Saksamaa ja Euroopa programmides on kõik viis lähenemist sageli nimetatud, aga enamjaolt kasutatakse neist vaid üht või kaht.

Peamised põhjused, miks organisatsioonid lähtuvad vaid osast meetoditest, on:

---

¹²¹ DE-23

¹²² UK-06-01

¹²³ DE-23

1. Nii isiklik ja mitmekülgne lähenemine on väga kallis.
2. Programmide ja tegevuste rahastus on projektipõhine – eriti kolmanda sektori organisatsioone mõjutav rahastamisskeem ei toeta pikaajalisi arenguid. Vabaihendustel on lihtsam pakkuda konkreetset teenust, et sobituda paremini taotlusvoorude nõudmistega.
3. Deradikaliseerumise ja eemaldumise valdkond islamismi kontekstis on küllaltki uus. Selles valdkonnas ja kaasatud distsipliinides töötavate spetsialistide teadmised deradikaliseerumisest kui fenomenist pole veel piisavad.
4. Oskamatus hinnata oma tegevuse mõju. Nii D. Koehler kui terroriuuringutele keskendunud teadlane tõid intervjuudes esile, et enamik teenust pakkuvaid organisatsioone ei oska hinnata oma tegevuse mõju. Seetõttu ei osata ka öelda, milliseid tegevusi nad juurde vajaksid või kuidas peaks olemasolevaid muutma.¹²⁴

Viiesambaline tegevuskava on põhjalik, aga ressursinõudlik. Vaja ei lähe mitte ainult lisarahastust, vaid rohkem koolitatud inimesi ja suuremat ajalist kulu kliendi kohta. Võttes arvesse eelmainitud meetodeid, D. Koehleri kriitikat ja radikaliseerumise põhjuseid, nõustun Saksa teadlase seisukohaga, et deradikaliseerumis- ja eemaldumistegevused peavad olema holistilisemad ja pakkuma äärmuslasele toetust kõikides mainitud valdkondades. Radikaliseerumine on individuaalne protsess, mida mõjutavad mitmed valdkonnad, seepärast vajab inimene mõttemaailma muutmisel ja ühiskonda naasmisel abi erinevatest sektoritest lähtuvalt. Suure tõenäosusega muutuvad spetsialistide teadmised lähiajal valdkonnaspetsiifilisemaks, sest teadlaste huvi valdkonna vastu on kasvav ning RAN-i ja teiste organisatsioonide koolituste kaudu on võimalik saada lisateadmisi. Siiski on juba praegu vaja toetada nii avaliku kui ka kolmanda sektori organisatsioone omavahel rohkem koostööd tegema, et pakkuda oma teenuseid

---

¹²⁴ DE-23, IE-15

samadele inimestele ühtselt ja holistiliselt. Toetada tuleb ka tegevusi koordineeriva ja inimese arengut hindava üksuse olgu see komisjon, paneel või kogu loomisi.

3.2. Vestlustes käsitletavat teemad

Eelmises alapeatükis kirjutasin pikemalt sellest, kuidas äärmuslastele lähenetakse ja nendega suheldakse. Selles alapeatükis käsitlen, mis teemadel ja miks tegevuste käigus räägitakse.

3.2.1. Identiteet

Ühendkuningriigi teadlane M. Elshimi on öelnud, et neodžihaadi alustala on sotsiaalne identiteet. Täpsemalt, et konfliktide tõttu ennast teiste poolt ümber piiratuks pidavaid kogukondi on kõikjal maailmas. Vägivaldse äärmuslased ise ei näe end kui terroriste, vaid kui sõdureid ja sõdalasi.¹²⁵ Kui palusin intervjuueeritavatel seda mõtet kommenteerida, nõustuti sellega pikema kahtluseta. Üks teadlane ja praktik tõi välja, et radikaliseerumise varastes staadiumites on inimesi, kes ihaldavad endale identiteeti ja pingutavad selle saamise nimel, seega peavad värbajad neile pakkuma midagi inspireerivat. Seevastu inimesel, kes juba on organisatsioonis, on identiteedi juba omandanud.¹²⁶ On spetsialiste, kes siinkohal ütlevad, et inimestele tuleb pakkuda alternatiive uue identiteedi kujul, aga ka neid, kelle sõnul peab programm vastutama selle eest, et inimest toetataks uue identiteedi poole liikumisel. Mil viisil üht või teist tehakse ja mis teemadele vestlustes keskendutakse?

---

¹²⁵ Mohammed Elshimi, *De-radicalisation in the UK Prevent Strategy: Security, Identity, and Religion*, (London, New York: Critical Terrorism Studies, Routledge, 2017), 193.

¹²⁶ UK-06-01

3.2.1.1. Narratiivid

Narratiiv on lugu, mis annab kuju tajutud hetkele, mõtetele ja tunnete, aga ka sündmustele ja kogemustele.¹²⁷ Narratiivid on ajas muutuvad ja sõltuvad jutustamise hetke perspektiivist minevikule. See annab kogemuse kõrval edasi, kuidas sündmus ja tegevus on mälus talletatud.¹²⁸ Sündmustele, mõtetele ja kogemustele antav kuju on subjektiivne ja mõjutab identiteedi loomist, sest teatud sündmused ja lood on saanud inimese mäluosaks ja seeläbi mõjutavad viisi, kuidas maailma kogevad.

Ekstremistlikud narratiivid annavad õigustuse mingitele elus toimunud sündmustele. Nagu Ühendkuningriigi spetsialist välja tõi, et inimesel võib olla mingite sündmuste või elu kulgemise pärast pidevalt omamoodi lein või mahajäetuse tunne. Ideoloogia õigustab, miks ta end sellisel viisil tunneb ja miks vägivaldsed teod on põhjendatud.¹²⁹

Austria vägivaldse ekstremismi ennetus- ja tõkestus- ning deradikaliseerumisstrateegias on ära märgitud, et identiteediga seotud küsimuste arutamine peab pakkuma lahendusi murekohtades, mis on seotud sotsiaalse ebavõrdsuse, barjääride, diskrimineerimise ja võimalustega sotsiaalselt, majanduslikult ning poliitiliselt ühiskonnas kaasa lüüa.¹³⁰ Välja toodud teemad on seotud äärmuslust toetavate narratiividega, millest viimased on sageli kombineeritud religiooni ja poliitiliste vaadetega. Mõned narratiivid, mis soodustavad Euroopa riikides islamistliku äärmusluse teket, on moslemist deradikaliseerumist uuriva teadlase sõnul järgmised: „Moslemid on tagakiusatud”,

---

¹²⁷ Molly **Andrews**, Corinne **Squire**, Maria **Tamboukou**, *Doing Narrative Research*, (Sage, 2008), 8.

¹²⁸ Jason C. **Throop**, *Articulating Experience*, (Anthropological Theory, Vol 3, Nr 2, 2003), 222-223.

¹²⁹ UK-06-01

¹³⁰ **Austrian Federal Ministry of the Interior**, *The Austrian Strategy for the Prevention and Countering of Violent Extremism and De-radicalisation*, (2018), 17.

„Lääs vihkab moslemeid!”, „Praegu käib sõda islami vastu, mis omakorda tuleb kas šiiitidest, lääne poliitikast või islamfoobiast”.¹³¹

Ehkki sellised mõtted tunduvad pigem argumenteerimata hüüdlause te kui maailmavaatena, võib näiteks teise või kolmanda põlvkonna rändetaustaga noorel, kes ei leia ühiskonnas oma kohta, olla väga keeruline nende vastu seista. Sama ekspert täpsustas: “Need narratiivid on tahtlikult moodustatud, valides välja vaid üksikuid vaateid või sündmusi, mitte tuginedes kõikidele faktidele. Põhjus, miks seda tehakse, on motiveerida haavatavaid noori inimesi ja sütitada neid midagi selle ebaõigluse vastu tegema (organisatsiooni või liikumise kaudu).”¹³²

Identiteet ja narratiivid on omavahel tugevalt seotud – esimene kujuneb välja, lähtudes lugudest, mis selgitavad, miks praegune maailm on selline, nagu see on. Narratiive ja seeläbi ka identiteeti on võimalik muuta, ent see peab toimuma inimese enda soovil. Gruppide ja liikumiste puhul saavad liidrid olla hoiakute muutmise algatajad ja toetajad.

Stereotüüpide lõhkumine ja ühiste omaduste suurendamine on üks viis, kuidas narratiive muuta. S. Marsden on oma raamatus välja toonud juhtumi, kus Ühendkuningriigis kutsus imaam reedese palvuse järgsele arutelule valgenahalise piiskopi, kellega hakati kõnelema Iisraeli-Palestiina konfliktist. Kriminaalhooldaja, kes antud loo rääkis, täpsustas juhtunut järgmiselt: „Kui ta ütles, et on õnnetu, mõeldes süütute palestiinlaste kannatustele, ja tunneb, et nemad pole kristlastena teinud piisavalt, et kuriteod lõppeksid, pani see mitmeid saalis olijaid temast ja ka teistest kristlastest teisiti mõtlema. Varasem kuffar, kes on moslemite vastu, sest nad kõik ju on seda, on avalikult siin ega toetagi seda sõda.”¹³³

---

¹³¹ UK-05

¹³² UK-05

¹³³ Sarah, **Marsden**, *Reintegrating extremists: deradicalization and desistance*, (London: Palgrave Macmillian, 2017), 62.

Narratiivide märkamine, neist rääkimine ja stereotüüpide lõhkumine on oluline osa mentorite või teiste tugiisikute tööst. Oluline on töötada inimese looga. Deradikaliseerumise ja eemaldumise töös on tähtis analüüsida inimese lugu ning vaadata, millised mustrid seal on, et neid töös lähemalt lahti võtta. RAN-i tegevustesse kaasatud Hollandi spetsialist tõi välja narratiividega töötamise osas järgnevat. „Ehkki inimesele võib see nii tunduda, ei pruugi kooli poolelijäämine, korterist väljaviskamine ja Süüriasse võitlema minemine tegelikult olla omavahelises loogilises seoses. Deradikaliseerumist ja eemaldumist toetavas töös tulebki täpsemalt arutada, miks mingi otsus langetati, millest see oli tingitud ja kuidas edasi tegutseda. Võib-olla pole ebaõnnestumiste taga moslemite tagakius, vaid inimese enda raskused keerulistes oludes toimetulekuga?“¹³⁴ Ka stereotüüpidega töötamine, mida praktikud oma vaadete sissetoomisega väga tugevalt saavad teha, on äärmiselt oluline.

Oma tegevusega peavad organisatsioonid toetama alternatiivse identiteedi omaksvõtmist või uue arendamist. Narratiivide ja stereotüüpidega töötamine toetab võimalike uute perspektiivide tekkimist ja mõttemallide muutumist sellisel kujul, et inimene saab ümber mõtestada talle varem olulised olnud põhimõtted. Töötajad saavad oma isiklike arvamusi sisse tuues lõhkuda stereotüüpe ja inimesel võib tekkida ühisosa nendega, keda ta varem vääriliseks ei pidanud. Töös indiviidi narratiividega võivad maailma nägemise ja tajumise viis ning põhjuse-tagajärje seosed eri sündmuste vahel oluliselt muutuda. Oluline on aga rõhutada, et narratiivide üle arutamiseks on vaja väga head usalduslikku sidet mentori ja nõustatava vahel ning inimene peab ise soovima seda teha.

Töös narratiividega ja nende kujunemisega mängib olulist rolli ühiskonna tegelik olukord. Ühendkuningriigi teadlane sõnas: “See on riigiti erinev, aga näiteks Prantsusmaal on teise ja kolmanda põlvkonna Põhja-Aafrika päritolu noortel väga raske. Elades Pariisi äärelinnades täielikult eraldatuna ülejäänud ühiskonnast, ei

---

¹³⁴ EL-07

saagi Muhammed või Ali minna ja loota, et ta saab tööd. Või tööd, mida ta soovib. Mida sügavamad on sotsiaal-majanduslikud probleemid eri ühiskonnagruppide vahel, seda vähem on perspektiivide muutust, kus iga inimene tunneb, et tal on koht siin maailmas ja maailm on õiglane koht, kus elada. On väga raske käskida sotsiaalsest ebavõrdsusest tingitud väga vaese taustaga inimesel oma narratiivi muuta, kui ta tunneb, et tegelikult pole elus tema jaoks mitte mingit kohta.”¹³⁵

Eeltoodud näide illustreerib, kui keeruline on selles valdkonnas töötamine ja muutuste esilekutsumise toetamine. Oluline on leida tasakaal inimese tunnete, sh ebaõigluse tunnetamise, suhtumiste, levinud narratiivide ja sotsiaalsest ebavõrdsusest tingitud faktide vahel. Mentorid ja teised praktikud saavadki siinkohal näidata üles isiklikku eeskujut, rääkides oma lugusid, tutvustades kogemusi ja maailmavaadet, ning pakkuda ka hariduse saamise võimalust, et tekiks juurde uusi perspektiive, tugevneks empaatiavõime ja nüansitaju ning seeläbi väheneks propagandale allumine.

3.2.1.2. Rollid

Olulise osa identiteedist moodustavad rollid, mille inimene endale võtab või täitma satub. Rollid võivad saada määravaks osaks identiteedist, sest nende põhjal ehitab inimene üles suhtumise iseendasse, sõprus- ja tutvusringkonna, käitumis- ning olemismallid. Selles alapeatükis uurin täpsemalt ohvrirolli, rollide polariseerumise mõju ning praktikad, kuidas toetada eri rollide võtmist.

Soome pikaajaline avaliku sektori töötaja tõi välja, et oluline osa tööst identiteediga on seotud ohvrirolliga. Tema sõnul on paljud noored Soome moslemid välispoliitikas toimuva tõttu väga haavataval positsioonil. Spetsialist ütles: „Inimesed tunnevad, et Süürias või Palestiinas toimuva pärast on nemad palju halvemas positsioonis kui teised. Muidugi on oluline, mis toimub seal ja mujal

---

¹³⁵ UK-05

maailmas, aga see ei tähenda, et see tunne peab juhtima inimese välja Soome ühiskonnast.“

Tema sõnul mõjutab inimeste samastumine konfliktipiirkonnas olijate ja ohvritega ka seda, kellenad ennast ühiskonnas näevad. „Nad näevad paljudes sündmustes, et ka nemad on ohvrid ja peavad sellele vastu hakkama. Minu kogemus näitab, et sageli ehitavad terroristlikud organisatsioonid oma propaganda üles ohvrirollile, mis eriti noorte ja haavatavate inimeste puhul töötab väga hästi.“¹³⁶ Ohvriroll kui selline võib tekitada inimeses suutmatuse tunde – süsteem on temast üle ja ta ei saa midagi muuta. Tundub, et kui inimene on omandanud ohvrirolli, siis annavad vägivaldsed ekstremistlikud organisatsioonid oma ideoloogia ja tegevusega viisi, kuidas ikkagi vastu hakata, ja põhjuse, miks nende tegevus on õigustatud.

Äärmuslaste rollivalikut mõjutab ka maailmavaateline polariseerumine. Asjaolu, et inimene arvab, et talle saab omane olla vaid üks narratiiv ja roll, võib siinkohal kujuneda probleemiks. Ühendkuningriigis pikalt deradikaliseerumise ja eemaldumise valdkonnas töötanud spetsialist sõnas, et on eri rollides tööl, kodus, sõpradega olles ja mujal. Tendents näha end vaid ühes rollis, näiteks pelgalt isa või võitlejana, kaotab nüansirikkuse ja inimese enda erinevad palged. Ta täpsustas: “Sageli need inimesed on läbivalt ühes rollis, millele omistatakse juurde teatud omadused või tegevused. Näiteks võitleja on väga vägivaldne ja seda igal pool. Kuigi võib tunduda, et ühe rolli täitmine aitab inimesel end uuesti leida ja raamistada, siis tegelikult lõhub see teda indiviidina.”

Rollide polariseerumine mõjutab inimesi tugevalt. Sama ekspert täpsustas: “Praegu on Ühendkuningriigis poliitilist maastikku silmas pidades tunda, et inimene on kas parempoolne ja Brexiti toetaja või eurofiil ja liberaal ehk lumehelbeke. Selline mõtlemine nii siin kui ka teistes valdkondades on kahjulik, sest tegelik elu on palju keerulisem.”¹³⁷ Deradikaliseerumist ja eemaldumist toetavad tegevused peavad aitama inimesel näha, et korraga saab olla eri rollides: vanem, töökaaslane,

---

¹³⁶ FI-22

¹³⁷ UK-06-03

spordisemu, abikaasa, patrioot ja eurofiil. On oluline aidata inimesel näha, et igati on samal ajal mitmes erinevas rollis ning rollivalik ja seeläbi ka käitumine ja maailma nägemise viis sõltuvad kontekstist.

„On väga raske soovitada noorel maailma peale vihasel inimesel, kes soovib muutusi ellu viia, vägivallatult käituda ja parem vabatahtlikku tööd teha. Üks aspekt, mida demokraatlikes ühiskondades ei mõisteta, on iseenda ohverdamise printsiip. Paljud neist soovivad end ohverdada millegi suurema nimel, mida meie ei mõista vabaduse või aktsepteeritava vaadena!“ täpsustas Ühendkuningriigi teadlane.¹³⁸ Siit tuleb selgelt esile, et inimestele, kes soovivad ellu viia olulisi muutusi, tuleb näidata selleks võimalikke viise.

Mentoritööl on väga oluline mõju ka deradikaliseerumise ja eemaldumise valdkonnas, soodustades enese nägemist mitmes rollis olijana. Paljud radikaliseerunud on noored mehed, kes soovivad olla kangelased, võitlejad ja oma tegudega maailma paremaks muuta. Sestap on hea kaasata mentoritöösse inimesi, kes elukutseliselt on austatud, hinnatud ja vajalikud ning töötavad parema maailma nimel, näiteks tuletõrjujad, parameedikud, eriuksuslased. Äärmuslane ei kahtlegi nendega kohtudes, et tegu on kangelastega, kelle rolli peaks austama, ning seeläbi on neil võimalik luua üksteist hindav ja usaldav side.

Näiteks Saksamaal on käimas programm, mille raames väga erineva taustaga (kristlased, moslemid, mustanahalised, valged) MMA võitlejaid koolitatakse deradikaliseerumismentoriteks. Saksa teadlane ja deradikaliseerumisprogrammide koostaja selgitas täpsemalt: „Noored, kellega töötame, ei saa kuidagi eitada, et need võitlejad on piisavalt mehed, et nad ei ole oma elus midagi olulist saavutanud. Kuna paljude noorte jaoks on mehisus oluline teema, siis saame panna nad omavahel sellest rääkima, tegeledes võitluskunstidega. Sealjuures saavad nad avada mehisuse, religiooni, oma rolli ja kohaga seotud teemasid, näiteks kas tõeliselt mehel peab olema habe. MMA võitlejate jaoks on habe ebapraktiline ja pigem paneb nad halvemasse seisu, sest sellest saab tirida, see teeb haiget ja juhib

---

¹³⁸ UK-05

tähelepanu kõrvale. Aga noored ei saa öelda, et kuna võitlejatel pole habet, on nad vähem mehed kui mõni teine Nii saabki minna täpsemaks ning arutada ideoloogia ja uskumustega seotud küsimuste üle.¹³⁹

Sotsiaalne identiteet koosneb suuresti rollidest, mida inimene täidab. Rollid võivad aidata inimesel luua positiivset kuvandit iseendast ja aidata hoiduda negatiivsetest grupeeringutest. S. Marsden on välja toonud, et on keskkondi, kus mittemoslemitesse suhtutakse negatiivselt. Äärmuslaste taasühiskonnastumise puhul on oluline toetada nende positiivset suhtumist rollidesse, mis erinevad nende omadest, sh teise religiooni ja maailmavaate esindajate omadesse.¹⁴⁰ Kui inimene tunneb moodustatud grupi ja selle liikmete identiteediga positiivset sidet, võtab ta üle grupi normid, väärtused ja hoiakud. Kuna paljudel äärmuslastel on negatiivseid hoiakuid mittemoslemite vastu, tuleb toetada kokkupuutepunktide ja religiooniga mitteseotud rollide teket, et tekiksid suhted ka mitteäärmuslastega ning uued positiivsed sidemed võimalike teiste rollide ja nende täitjatega.

Eeltoodule tuginedes saab öelda, et isikliku eeskuju kaudu on võimalik näidata eri viise, kuidas olla julge ja hinnatud, mis on paljude radikaliseerumisohuga inimeste eesmärk. Äärmuslaste kontekstis on oluline esile tuua, et maailma saab muuta Süüria võitlusväljade asemel ka teistes rollides, näiteks kodumaal ennast ohverdades põlevast majast kedagi päästes või kodutute varjupaigas öövahetust tehes. Oluline on näidata, et õigluse nimel saab võidelda ka vägivallatutel viisidel ja inimesel saab olla mitu rolli, millel on erinevad eesmärgid.

3.2.1.3. Side riigi ja välispoliitikaga

Oma osa identiteedi kujunemisel on inimese sidemel riigi ja selle institutsioonide ning suhtel välispoliitikaga. Radikaliseerumist soodustav ja deradikaliseerumist takistav tegur on sageli inimese suhestumine ühiskonnaga. Spetsialistide sõnul ei

---

¹³⁹ DE-23

¹⁴⁰ Sarah, **Marsden**, *Reintegrating extremists: deradicalization and desistance*, (London: Palgrave Macmillian, 2017), 78-79.

tunne sellised inimesed sageli end osana ülejäänud ühiskonnast. Suhtumine välispoliitikasse aga mõjutab narratiive ja rolle, mida loovad inimese identiteeti.

Rahvusvaheliste noorteprojektidega tegelev sotsiaalne ettevõtja töö välja, et ühiskonnas osana tundmine on kogu probleemis väga oluline roll, sest see on identiteeti puudutav küsimus.¹⁴¹ Riiki ja selle institutsioone nähakse sageli kui karistusüksusi, kellega puudub usalduslik suhe. S. Marsdeni analüüside tulemusel puudub äärmuslastel uskumus, et riik võib oma struktuuridega nende olukorda kuidagi parandada.¹⁴² Kuna äärmuslased ei suuda kuigi hästi riigiga suhestuda, on oluline arvestada, et on parem, kui teenuseid pakuvad kolmandast sektorist pärit organisatsioonid.¹⁴³ Saksamaal noortevanglas töötav sotsiaaltöötaja töö välja, et vägivaldse terrorismi süüdistusega kinnipeetavad on talle öelnud, et läksid Süüriasse, sest sealne ühiskond oli parem. Mõne sõnul ei olnud Saksa ühiskond piisavalt islamlik, mis oli ka põhjus islamiriiki minekuks.¹⁴⁴

Inimese suhtumist riiki mõjutab ka välispoliitiline olukord, millel on kindel koht mentorite ja äärmuslaste vahelistes vestluses. Spetsialistide sõnul on igati mõistetav, et inimesel on kodumaa või temaga seotud konfliktipiirkonnad mõtetes. Soome noorsootöötaja näitlikustas väljatoodud järgmiselt: “Isegi kui oled Soomes väga pikalt elanud, ei kao ära soov kodumaaga sidet pidada, ütlevad meie Somaaliast ja Lähis-Ida riikidest pärit kliendid.”¹⁴⁵ Kodumaa sündmustest vestlemine, eriti kui tegemist on konfliktipiirkonnaga, aitab inimesel end avada, luua tugevamat sidet mentoriga, aga ka edasi anda inimese mõtteviisi. Neil teemadel arutamine on keeruline, sest sageli pole kindlaid õigeid ja valesid vastuseid.

---

¹⁴¹ SE-02

¹⁴² Sarah, **Marsden**, *Reintegrating extremists: deradicalization and desistance*, (London: Palgrave Macmillan, 2017), 101.

¹⁴³ Sektorite tööjaotust, omavahelist koostööd ja äärmuslaste suhtumise erinevust puudutan lähemalt pkt 2.3

¹⁴⁴ DE-13

¹⁴⁵ FI-23

Austria sotsiaaltöötaja täpsustas, et proovime välispoliitikat puudutavate vestluste kaudu tuua mustvalgesse maailma juurde halle toone. Näiteks töötajatena saame olla ausad, öeldes, et mina ei tunne viha Palestiina vastu või et mõistan hukka Ühendkuningriigi droonirünnaku Jeemenis.¹⁴⁶ Seda, et inimesed toovad päevakohased välispoliitilised küsimused ise jutu sisse ja need on head teemad, mille kaudu maailmavaadet arendada, väitis mitu intervjuueeritavat.

Välispoliitikas tehakse väga palju otsuseid, mis tunduvad inimesele ebamõistlikud ja vahel ka silmakirjalikud. Kogenud spetsialist tõi oma riigi kohta välja järgmist: “Ühendkuningriigi välispoliitika on paljude jaoks peamine põhjus süsteemi vastu mässamiseks ja radikaliseerumiseks. Asi ei ole läänelikes väärtustes. On näiteks inimesi, kes näevad, et riik mõtleb endast endiselt kui impeeriumist ja ka käitub vastavalt, mida ei aktsepteerita.”¹⁴⁷ Intervjuueeritav rõhutas, et inimesel on oluline mõista, et aeg-ajalt on praktilisus üle ideoloogiast. Nüansivaene ja liiga kitsas vaade võib olla väga suur probleem, kui see toetub vähestele faktiteadmistele ja puudulikule konteksti tajumisele. Välispoliitika analüüsimine on üks viis, kuidas arendada kriitilist mõtlemist, sh allikakriitilisust ja maailma nägemise nüansirikkust, mis ülekantavate oskustena saavad positiivselt mõjutada ka äärmuslase maailmavaadet ja suhtumist ühiskonda.

Identiteeti valdkonnana käsitledes tuli välja mitu teemat, mis mõjutavad selle loomist ja muutmist. Nendeks on narratiivid, millel inimese suhe iseendasse ja maailma põhineb, roll või rollid, mida ta täidab, inimese side riigi ja ühiskonnaga ning suhtumine välispoliitilistesse tegevustesse. Välispoliitiliste teemade kaudu saab äärmuslane arendada kriitilist mõtlemist, teiste perspektiivide ja nüansirohkuse tajumist, mis ülekantavate oskustena saavad muuta ka varasemasse ideoloogiasse ja maailmavaatesse suhtumist ning toetada laiemalt kognitiivsete oskuste arendamist.¹⁴⁸ Kognitiivse võimekuse suurenemisel ning uute narratiivide

---

¹⁴⁶ AT-26

¹⁴⁷ UK-06-03

¹⁴⁸ Sarah, **Marsden**, *Reintegrating extremists: deradicalization and desistance*, (London: Palgrave Macmillian, 2017), 68.

ja rollide tekkel on oluline osa identiteedi kujunemises ja muutumises. Tähtis on, et inimesed hakkaksid paremini mõistma tegude tagamaad ja aduma praegust konteksti ning jätaksid meelde, et ka riigiametnikud ise ei poolda alati riiklikke samme.

Identiteedi muutmine on kõige fundamentaalsem asi, mida inimene teha saab. Seepärast ka kõige keerulisem asi, mida teha saab, ütles üks intervjuueeritav. Tema sõnul võib identiteet pakkuda inimestele vastuseid kõikidele küsimustele ja eesmärgistada nende tegevusi. Pole lihtne end muuta, eriti kui pole palju väliseid mõjutajaid.¹⁴⁹ Inimene peab soovima seda ise teha, vaid sellisel juhul on see võimalik. Sestap polegi nii oluline, kas lähtuda teooriast, et inimestele tuleb pakkuda alternatiive uue identiteedi kujul, või sellest, et programm peab toetama inimest uue identiteedi poole liikumisel. On oluline, et eespool nimetatud teemad on käsitletavate hulgas ja inimene ise soovib muutuda.

3.2.2. Kuuluvus ja uute kanalite leidmine

Intervjuudest on välja tulnud, et üks motivaator ekstremistliku organisatsiooniga liitumisel on soov kuhugi kuuluda. Sageli saadab just noortel inimestel seda tunnet vajadus olla ja teha midagi olulist. Käesolev alapeatükk keskendub sellele, kuidas mõjutada inimesi, kes on äärmusliikumises peamiselt sooviga kusagile kuuluda.

Terroriorganisatsiooniga liitumise faktorid on sageli sotsiaalsed ja seotud suhetega. Need võivad üle kaaluda ideoloogilised ja religiooniga seotud liitumispõhjused. Nii on võimalik leida uusi tutvusi ja tunda kuuluvustunnet. Küsimusele liitumispõhjuste, kuuluvuse ja ambitsioonikuse väljendamise seoste kohta vastas terrorismiuuringutele keskendunud psühholoogiadoktor järgmiselt: „Ma olen täiesti nõus, et need asjad on omavahel seotud. Ma olen vaadanud terrorismi peamiselt kui sotsiaalset probleemi. Me ei saa programmidega vähendada ühiskondlikku ebavõrdsust ja (terrorismi tekkimise) juurpõhjuseid –

---

¹⁴⁹ UK-05

see on naiivne mõte –, kuid suudame pakkuda sotsiaalset tuge nii ennetustöös kui ka deradikaliseerumis- ja eemaldumisetapis.“¹⁵⁰

Võimalik viis, kuidas pakkuda sotsiaalset tuge, on aidata inimestel leida uusi sotsiaalvõrgustikke. Ühendkuningriigi teadlane tõi intervjuus välja: ”Ma näen, et tegevuse esimestes faasides tuleb aidata inimesel leida juba olemasolev kogukond, kuhu ta saaks sisse sulanduda ja millele üles ehitada positiivseid suhteid – olgu see seotud arvutimängude, korvpalli või mõne muu spordialaga. Sarnane taust toetab protsessi väga.”¹⁵¹ Tegevus on märkimisväärselt lihtsam, kui inimesel on võimalik liituda juba olemasoleva võrgustikuga ning ei pea hakkama seda nullist üles ehitama.

Programmid ja tegevused peavad aitama inimesel leida talle sobivaid organisatsioone ja vahendeid, et suunata soov ja energia maailma muuta positiivsetesse kanalitesse. Norras korraldatud RADISKANi-nimeline uuring, mis keskendus radikaliseerumise efektidele ja ennetamisele Skandinaavias tõi välja, et enamik Süüriast naasnud ja Norra vanglas olevad äärmuslased tunnevad konfliktsituatsioonidele mõeldes, et nad peavad midagi negatiivse olukorra vastu ette võtma.¹⁵²

Mitu intervjueeritavat tõi välja, et üldjuhul on radikaliseerunud ja organisatsioonidega liitunud inimesed loomult idealistid ning soovivad midagi üllast ellu viia. Ühendkuningriigi teadlane ütles, et on väga keeruline mõelda ISIS-e toetajatest kui inimestest, kes soovivad midagi suuremeelset ja kasulikku ellu viia, aga nende enda kognitiivses raamistikus, nende enda utoopilises ühiskonnas see nii ka on.¹⁵³ Iiri Vabariikliku Armeed (IRA) oluline liige, kes liitus organisatsiooniga 15-aastaselt, nimetas samuti liitujate soovi teha head. „Ma lihtsalt tahan öelda seda,

---

¹⁵⁰ IE-15

¹⁵¹ UK-04

¹⁵² Nancy **Bazilchuk**, *In conversation with Norway's home-grown extremists*, (Science Nordic. 2017). <http://sciencenordic.com/conversation-norway%E2%80%99s-home-grown-extremists> külastatud 2.11.2018.

¹⁵³ UK-05

et kui sa oled laps, siis sa tahad asju muuta. Sa vaatad idealismi... [---] Võib-olla ma poleks liitunud, kui mul oleks olnud rohkem tegelikku kokkupuudet Põhja-Iirimaaga.“¹⁵⁴ Tema sõnul liitus ta terroriorganisatsiooniga peamiselt seepärast, et asjaolud olid selleks sobivad. Ta ei leidnud teist sobivamat väljundit olukorra omapoolseks parandamiseks.

Kui toetuda sellele teabele, siis tekib küsimus, kuidas toetada inimese maailmaparandamissoovi püsimist, kuid lõpetada ekstremistlikus organisatsioonis töötamine.

Üks läbiv põhimõte kõikidest intervjuudest võimalike äärmuslasele mõeldud tegevuste kohta oli vägivallatus. Abi sooviva äärmuslasega töötades peab lähtuma vägivallatuse printsiibist. Kõik intervjuueeritavad ütlesid, et inimene võib mõelda, kuidas ta soovib, ent ta peab lähtuma riiklikust seadusandlusest ega tohi kellelegi liiga teha. Britist teadlane täpsustas: “Tihti need inimesed, kellega töötame, vihkavad valgeid, ingliskeelseid inimesi ja kristlasi, sest narratiivi järgi nad on meie, õigete moslemite vastu. Nad on vaenlased. Siin tulebki sisse vägivallatu hoiak. Sa võid neid inimesi vihata, aga ei tohi olla vastutav ükskõik missuguse vägivalla eest (nende vastu).”¹⁵⁵ Seega jääb inimesele tema usu- ja mõttevabadus, ent ka range kohustus püsida vägivallatuna. Sama spetsialisti sõnul on see üha raskem, sest paljudes riikides süveneb segregatsioon ja seeläbi ka sotsiaalne ebavõrdsus eri ühiskonnagruppide vahel.

Teine väga oluline tegevus on inimeste energia ja teotahte positiivsetesse kanalitesse suunamisele kaasa aitamine. Töö varasematest peatükkidest on välja tulnud, et erinevad narratiivid, välis- ja sisepoliitilised konfliktid, rollid ja kaasatus ühiskonda mõjutavad väga inimese radikaliseerumist ja seeläbi ka deradikaliseerumist. Sageli võrreldakse iseennast ja gruppi, kuhu kuulutakse, mõne teisega ning tuntakse, et neid ei kohelda õigesti. Relatiivsele ilmajäetuse teooriale

---

¹⁵⁴ John **Horgan**, *Walking Away from Terrorism: Accounts of Disengagement from Radical and Extremist Movements*, (New York: Routledge, 2009), 79.

¹⁵⁵ UK-04

toetudes võivad inimesed tunda, et neid diskrimineeritakse, jäetakse millestki ilma või konfliktipiirkondade puhul tehakse tugevalt liiga. Ebaõigluse tajumine iseenda ja oma grupi suhtes võib olla üks motivaatoreid, mis toetab radikaliseerumist ja terroristlikus organisatsioonis tegutsema hakkamist.¹⁵⁶

Sageli ei oska inimesed suunata oma tundeid parematesse kanalitesse kui vägivaldsetesse. Sestap on vaja neid toetada ja näidata neile viise, kuidas on võimalik hoolida olukorrast, pakkuda lahendusi, aidata kannatanuid ja jääda seejuures vägivallatuse põhimõtte juurde. Soome äärmuslastele keskendunud sotsiaaltöötaja tõi välja nende kogemuse. „Tihti on inimestel väga kitsas vaatenurk, kuidas aidata konfliktipiirkonnas elavaid inimesi. Inimesed, kes muretsevad süürlaste või somaalide pärast, sageli ütlevad, et käimas on püha sõda ja nad peavad sellesse sekkuma. On tähtis, et töötajatena tooksime välja, et on olemas eri võimalusi, kuidas neid inimesi aidata, näiteks Punase Risti kaudu, ning inimestele kaasatundmine ja nende aitamine pole pelgalt seotud religiooni ja rahvusega, vaid seda saavad teha ja teevad väga erineva taustaga inimesed.“¹⁵⁷

On oluline rõhutada, et tunded, mis on seotud Gaza sektori, Iraagi, Süüria või teiste konfliktipiirkondade olukorraga, ei kao inimesel deradikaliseerumis- ja eemaldumist toetava protsessi juures kusagile. Seepärast on vaja välja pakkuda legaalseid ja positiivseid viise, kuidas pakkuda abi ka väga keerulistes olukordades, et inimene tunneks end probleemi lahendamisse kaasatuna, ent positiivsel, vägivallatul moel. Väga oluline on suunata inimest mõtlema, kuidas saab tema siin ja praegu kõige paremini konkreetse olukorra parandamisele kaasa aidata. Nagu Saksamaa spetsialist mainis, on aitamiseks väga palju eri viise ja need ei hõlma uskmatute tapmist Süürias.¹⁵⁸ Soov kuuluda teiste hulka ja anda oma panus maailma paremaks muutumisele on paljudel radikaliseerunud. Kui toetada inimesi uue sotsiaalvõrgustiku leidmisel ja aidata leida positiivseid, vägivallatuid kanaleid,

---

¹⁵⁶ Daan **Weggemans**, Breatrice **de Graaf**, *Reintegrating Jihadist Extremist Detainees*, (London, New York: Routledge, 2017), 29.

¹⁵⁷ FI-23

¹⁵⁸ DE-23

kuhu oma teotahe suunata, on võimalik ennetada või lahendada kuulumisvajaduse ja vägivalda teostamisega seotud küsimus.

3.2.3. Religioon ja ideoloogia

Islamistlikud organisatsioonid viivad ellu terroriakte usu nimel. ISIS-e liikmed või neist inspireeritud terroristid hüüdsid sageli enne rünnaku algust “الله أكبر” ehk “*Allāhu akbar*”, eesti keeles “Jumal on Suurim”. Ehkki islami õpetlasi ja moslemeid koondavad organisatsioonid väidavad vastupidist, tundub kõrvalseisjale, et tegemist on religiooni ja selle tõlgendamisega seotud küsimusega.¹⁵⁹ Selles alapeatükis analüüsin religiooni ja sellele üles ehitatud ideoloogia rolli deradikaliseerumis- ja eemaldumisprotsessis ja -tegevustes. Uurin, mis on religiooni roll ning kohalike koguduste ja vaimulike kaasatus protsessidesse. Lõpus analüüsin spetsialistide vastuseid küsimusele, kas religioon ja sellest tuletatud ideoloogia peab olema mõtteviisi muutmise toetamisel kohustuslikult käsitletav osa või mitte.

3.2.3.1. Religiooni ja/või ideoloogia olulisus protsessis

ÜRO inimõiguste ja põhivajaduste kaitse konventsioonist lähtuvalt on igapäevael õigus mõtte-, südametunnistuse- ja usuvabadusele.¹⁶⁰ Ühelt poolt läheb religioosne äärmuslus usuvabaduse alla, aga teiselt poolt tekib puutumus riikide karistusseadustikega, kui religiooni nimel viiakse ellu vägivaldseid tegusid. Valdkonnaväliste inimestele tundub, et äärmuslaste toime pandud vägivald on seotud üksnes usuga, mistõttu on religioonil väga oluline roll nii radikaliseerumisel kui ka deradikaliseerumisel. Milline on religiooni ja sellest tuleneva ideoloogia käsitlemise aspekt deradikaliseerumis- ja eemaldumisprotsessis tegelikult?

---

¹⁵⁹ Global Condemnations of ISIS/ISIL <https://ing.org/global-condemnations-of-isis-isil/> külastatud 9.11.2018.

¹⁶⁰ **Riigi Teataja** Inimõiguste ja põhivajaduste kaitse konventsioon <https://www.riigiteataja.ee/akt/13073654> külastatud 21.10.2018

Ühendkuningriigis läbi viidud avalikkusesse lekkinud uuringust selgus, et üldjuhul olid islamistidel väga katkendlikud teadmised nende religioonist. „Nad (ekstremistid) on peamiselt Briti kodakondsusega, mitte illegaalsed immigrandid, sageli religiooni osas uustulnukad, mitte islamistlikud fundamentalistid.“¹⁶¹ Sestap võib öelda, et kindlad teadmised ja põhjalikult üles ehitatud religioosne identiteet võib olla positiivne, pakkudes vastuhakku vägivaldsele ekstremismile, sest teadmiste olemasolu aitab vähendada manipuleerimis- ja mõjutamisvõimalusi.

Küsites spetsialistidelt religiooni ja ideoloogia käsitlemise tähtsuse kohta, ei andnud intervjueeritavad ühest vastust. Üksteist korrates toodi esile, et religiooni või ideoloogia olulisus protsessis sõltub inimesest: on neid, kelle jaoks religioon oli peamine liitumispõhjus, mistõttu tuleb nendega põhjalikult teoloogilisi küsimusi arutada, ent on ka neid, kelle puhul religioon oli teisejärguline, sest motivaatorid olid seotud teiste valdkondadega. Ühendkuningriigi teadlane tõi intervjuus välja järgmist: “Osalesin paneelil, kus tsiteeriti Euroopa Komisjoni liiget, kes ütles, et ideoloogia on (de)radikaliseerumise protsessis väga oluline. Minu kommentaar oli, et on inimesi, kes võivad surra religiooni ja ideoloogia põhimõtete eest, aga ka neid, kes ei saa aru teoloogilistest küsimustest. Neid on motiveerinud sotsiaalsed ja suhetega seotud faktorid, põnevus- ja kuuluvustunne, materialism või identiteet.”¹⁶²

Teised spetsialistid, kes vastasid küsimusele religiooni ja ideoloogia olulisuse kohta, olid kõiki ühte teoloogiapatta panemise osas veelgi karmimad. Iiri päritolu terrorismiuurija sõnas, et väga halb on eeldada, et kõik inimesed, kes seovad end terrorismiga, teevad seda religioossetel põhjustel. Ka ühes grupis või liikumises võib olla väga erinevad suhtumisi rühmituse ideoloogiasse. Ta täpsustas: „Ma olen kohanud kaht venda, kes mõlemad läksid Süüriasse võitlema. Ühe peamine motivaator oli religioon ja organisatsiooni ideoloogia, samal ajal läks teine, noorem

---

¹⁶¹ MI5 report challenges views on terrorism in Britain

<https://www.theguardian.com/uk/2008/aug/20/uksecurity.terrorism1> külastatud 27.10.2018

¹⁶² UK-04

vend vanemaga kaasa, sest ei tahtnud jääda temast üksinda koju maha.“¹⁶³ Sakslasest teadlane ütles välja, et igauks, kes väidab väga kindlalt, et religioon on radikaliseerumisprotsessis väga olulisel kohal ja neid teemasid peab katma või vastupidi, et religioon ei ole protsessis üldse oluline, tegelikult ei tea, millest ta räägib. Ta sõnas: “Euroopas võib leida inimesi, kes on väga suurel määral teoloogiliselt ja ideoloogiliselt motiveeritud, aga ka väga kõrges hierarhias neid, keda see üldse ei puuduta.”¹⁶⁴

Ühendkuningriigist pagendatud end äärmuslaseks, aga mitte terroristiks pidava Omar Bakri sõnul on äärmuslaste ideoloogiline või religioosne maailmavaade tihedalt seotud tundega, et inimesed on tagakiusatud. Mees ütles intervjuueeritavale: “Paljud äärmuslased on väga lapsikud. Nad soovivad olla suured ja tugevad mehed. Kuni nad väljendavad oma tagakiusatust, on olemas võimalus, et teised inimesed neile kaasa tundma. Üks viis, kuidas inimesi taga kiusata, on öelda, et lõpetage *dawa* ja hakake mõõdukateks.”¹⁶⁵ Kuni ei ole täpselt teada, miks inimene end tagakiusatuna tunneb, pole mõistlik rõhuda tema isiklike religiooni ja ideoloogiaga seotud vaadete muutmise vajadusele, sest nii vaid süveneb inimeses tunne, et teda ängistatakse.

Uurimistööd alustades soovisin kindlalt teada saada, milliste teoloogiliste teemade ja põhimõtete alusel käivad arutelud programmides, kuid kahjuks sellele küsimusele vastata ei saa. Motivatsiooniline erinevus religiooni ja ideoloogiaga seotud teemade puhul teeb keeruliseks nii kindlate teemade väljatoomise kui ka väitmise, et deradikaliseerumis- ja eemaldumisprotsessis pannakse neile olulist rõhku. Mõne spetsialisti sõnul on lausa eksitav midagi sellist väita. Küsimusele, kui oluline roll on religioonil ja ideoloogial protsessis, niisamuti küsimusele, milliseid teoloogilisi küsimusi täpsemalt arutatakse, saab vastata vaid seda, et kõik sõltub konkreetse indiviidi motiveeritusest ja nende teemade tähtsusest talle. On inimesi,

---

¹⁶³ IE-15

¹⁶⁴ DE-23

¹⁶⁵ John **Horgan**, *Walking Away from Terrorism: Accounts of Disengagement from Radical and Extremist Movements*, (New York: Routledge, 2009), 137.

kes arutavad näiteks šariaadi ja oma praeguse riigi põhiseaduse erinevuste üle, aga ka neid, kelle jaoks see pole oluline.

3.2.3.2. Vaimuliku ja kohaliku koguduse kaasatus

Spetsialistid, kellega kõnelesin, tõid välja, et üldjuhul on inimesel nende organisatsioonis võimalik soovi korral suhelda vaimulikuga ja saada teoloogilist nõustamist. On organisatsioone, kellel on vaimulik töötajana olemas, aga üldjuhul tehakse koostööd kohaliku koguduse hingekarjasega, kes soovi tekkimisel lepib inimesega eraldi kohtumise kokku.

Koostöö võimalused ja vajalikkus varieerusid riigiti ja organisatsiooniti. Spetsialistid tõid nii positiivseid kui ka negatiivseid näiteid.

Malmö sotsiaaltöötaja tõi välja, et neil on oma valdkonna organisatsioonidega väga hea koostöö kohaliku vaimuliku ja kogudusega. „Kohalik imaam on oluline liige ametite ja organisatsioonide komisjonis, kus jälgime kindlate inimeste arengut, ning on nõus nõustama neid, kes seda soovivad.¹⁶⁶ Koguduses töötavad head inimesed, kes on huvitatud oma religiooni teenimisest ja kes seepärast on aktiivsed sellega seotud töös. Nad soovivad (islamivälistele) inimestele näidata, millised on islamiga seotud head tavad ja võimalused, ning kutsuda neid, kes on (sellest heast osast) kaugenenud, kogukonda tagasi.“¹⁶⁷ Kuna viimastel aastatel on selles piirkonnas sagenenud antisemiitlikud rünnakud, teeb nimetatud vaimulik koostööd ka kohaliku sünagoogi rabiga, et teadvustada religioonide ühisosa ja võimalust heatahtlikult läbi saada. Intervjueeritud spetsialist lisas, et ehkki kõik inimesed ei kasuta võimalust vaimulikuga teoloogilistel teemadel arutleda, väärtustavad nad selle olemasolu väga.

---

¹⁶⁶ Vaimulike tegevustest saab lugeda ptk 3.1.4.

¹⁶⁷ SE-01

Kahjuks pole igal pool võimalik teha kohalike imaamide ja kogudustega mitmetasandilist koostööd. Hollandis töötav spetsialist tõi välja kahe raskuspunktina välja mošeede jälgimise politsei poolt ja koguduseliikmete hirmu saada “äärmusluse” sildi. Teiseks osade vaimulike võimetuse äärmuslasi kõnetada.¹⁶⁸

Kohaliku kogukonna ja vaimulike koostöö äärmuslastega on keeruline küsimus mitmel põhjusel. Esiteks, kuigi vaimulike, kohalike kogukondade ja äärmuslasi ühiskonda integreerumisel toetavate organisatsioonide omavaheline koostöö on väga oluline, peab väga kriitiliselt vaatama kohaliku kogukonna panustamisvõimekust. On oluline teada, kas neil on tegelikult olemas teadmised ja oskused selle töö tegemiseks.

Teiseks, kõnealuselt valdkonnast ja islamikogukonnast eemalseisvad inimesed arvavad sageli, et religioosne radikaliseerumine on puhtalt kogukonna küsimus, mille moslemid peavad isekeskis lahendama. See aga on vale eeldus, sest radikaliseerumine on individuaalne protsess, millel on palju mõjutegureid. Kuigi on mošeesid ja kogukondi, kust tuleb rohkem äärmuslasi, ei saa nende radikaliseerumises süüdistada kõiki pühakodasid ja moslemeid. Norra teadlane Siri Høyem Kristiansen on öelnud, et parema ja tugevama kogukonna loomise nimel peab ühiskond olema valmis äärmuslased vastu võtma. Ta ütles: „Kui soovime äärmuslasi rehabiliteerida, peame nendega rääkima ja mõistma, mida on meil neilt õppida, mitte pelgalt neist rääkima.“¹⁶⁹

Kolmandaks, kui vaimulik ja kogukond ei suuda võtta omaks endisi äärmuslasi ega toetada nende deradikaliseerumist ja eemaldumist, siis tuleb leida teised viisid, kuidas toetada inimeste teoloogilist ja kogukondlikku arengut. Ühendkuningriigi teadlane näide: “Mošeed saavad olla ankrud, kust eksiteele sattunud inimene saab

---

¹⁶⁸ NL-16. Täpsemalt saab lugeda ptk 3.1.4.

¹⁶⁹ Nancy **Bazilchuk**, *In conversation with Norway's home-grown extremists*, (Science Nordic. 2017). <http://sciencenordic.com/conversation-norway%E2%80%99s-home-grown-extremists> külastatud 2.11.2018.

teoloogilist abi ja kogukondlikku tuge. Eriti just eraldumise korral vajab inimene keskkonda, kus ta saab end turvaliselt tunda. On väga hea, kui igas koguduses on keegi, kes suudab ja saab selliste inimestega tegeleda, aga seda korraldada on väga raske.”¹⁷⁰

Ehkki ideaalmaailmas on olemas avatud kogukonnad, kuhu äärmuslased saavad alati naasta, ning pädevad vaimulikud, kes suudavad äärmuslasi kõnetada ja nendega teoloogilisi vestlusi pidada, võib tegelikkuses nii vaimulikel kui ka kogukondadel olla väga keeruline tuge pakkuda. Vaimulike võimetus äärmuslasi kõnetada, hirm oma mošee maine ja võimaliku äärmusluse leviku pärast ning suutmatus tehtud tegusid andestada mõjutavad inimesi tugevalt ja seavad omakorda ohtu vajaliku koostöö võimalikkuse. Samal ajal leidub mitme spetsialisti sõnul nii kogukondi kui ka vaimulikke, kes suudavad valdkonda väga hästi panustada ja pakkuda nii teoloogilist kui ka kogukondlikku tuge seda vajavatele inimestele.

Asjaolu, et kõik kogudused ja vaimulikud pole võimelised töötama äärmuslastega ega toetama nende deradikaliseerumist ja eemaldumist, võib tekitada negatiivse tunnet. Rootsisis äärmuslastega töötav spetsialist aga nentis, et paremäärmuslastega on ideoloogilisel tasandil palju keerulisem töötada kui islamistidega. „Islami puhul on olemas n-ö head ja halvad kohad. Häid kohti on tegelikult palju ning mul on võimalik äärmuslasele tutvustada kohalikku vaimulikku või kogudust, kes tunnevad islamit põhjalikult ja saavad talle tutvustada islamit laiemalt. Paremäärmuslaste puhul ma seda kahjuks teha ei saa, sest pole kedagi, kelle juurde neid saata, kes annaks nõu, kuidas viljeleda mõõdukat parempoolset ideoloogiat.“¹⁷¹ See remark on oluline toonitamaks, et islamistide puhul on siiski olemas vaimulikud, teadlased ja kogukonnad, kelle juurde inimene küsimuste puhul saata. Paljud imaamid, muftid ja kogudused vajavad lisateadmisi, abi ja mõttemalli muutust, et äärmuslaste ühiskonda integreerimisega toime tulla ning mõista, et siiski on võimalik teha koostööd ja seda mitmekülgsest parandada.

---

¹⁷⁰ UK-04

¹⁷¹ SE-01

3.2.3.3. Religiooni ja ideoloogiaga seotud küsimuste käsitlemise vajalikkus

Küsimusele, milline on religiooni või ideoloogia roll deradikaliseerumise ja eemaldumise toetamise protsessis, on keeruline üheselt vastata. Varasemates peatükkides välja toodud arvesse võttes saab väita, et osa äärmuslaste puhul religiooni ja ideoloogiaga seotud teemasid ei käsitleta ning inimese muutumist ja äärmusluse tagasilangemist hoitakse ära teiste meetoditega. Kas inimese mõtte- ja käitumisviis saab muutuda, kui religiooni ja/või ideoloogiaga seotud teemasid ja küsimusi protsessi käigus üldse ei käsitleta?

Kõik intervjueeritavad said võimaluse vastata eespool toodud küsimusele. Vastused olid üllatavalt sarnaselt. Nimelt olid pea kõik vastused „Jah, aga...” ja kandsid endas pikka põhjendust, millistel juhtudel see on tõenäoline, milliseid tegevusi peaks sellisel juhul tegema ning kuidas tuleb käituda, kui tegemist on inimesega, keda on vägivaldse ekstremismiga aidanud siduda just religioon ja ideoloogia.

Peamiselt põhjendati jah-vastust sellega, et kuna inimesi motiveerib organisatsiooniga liituma mitmed faktorid peale religiooni või ideoloogia, siis ka deradikaliseerumise puhul mängivad rolli teised tegurid. Malmös tegutseva sotsiaaltöötaja näide on järgnev. Paljud ISIS-e sõdalased ei tundnud islamit enne Süüriasse minekut kuigi hästi. Neid tuli enne sinna minekut kindlalt viisil õpetada. See näitab, et religioon ei olnud põhjus, vaid ettekääne. Tundus, et nad soovivad tegelikult olla teiste inimestega, leida oma ellu midagi tähendusrikast. Näiteks Süürias surnud belglanna poeg tahtis pärast kooli lõpetamist minna Belgia armeesse, aga teda ei võetud, sest ta oli liiga noor. Seejärel soovis ta õppida koraani, aga enamikus heades kohtades pidi seda tegema araabia keeles, mida ta ei osanud. Nii jõudiski ta inimesteni, kes oskasid temaga samu keeli, aga juhtumisi olid värbajad. Seega polnud tema puhul tegemist religiooniga seotud küsimusega, vaid elu mõtte ja tegevuse leidmisega.¹⁷² Intervjueeritavad tõid näiteid ka sellest, kuidas Türki-Süüria piiril kinni peetud inimeste kottidest leiti raamatuid pealkirjaga “Islam

---

¹⁷² SE-01

for Dummies”, mis illustreerib, et on juhtumeid, kus religiooni ja ideoloogia põhjalik tundmine pole liitujate ja aktivistide jaoks tingimata olulisel kohal.

Ühendkuningriigis elav spetsialist lisas, et ei tohiks eeldada, et religioon või ideoloogia on kindlasti radikaliseerumise peamine põhjus. „Nagu üks mentor mulle ütles: ei saa tuppa sisse astuda ja inimesele öelda, et täna muudame sinu ideoloogiat. Religioon on sageli oluline komponent inimese elus, see on midagi, mis seob teda oma perekonnaga ja võib-olla eristab teistest ühiskonnaliikmetest.“¹⁷³ Spetsialist mainis, et Ühendkuningriigis oli pikalt suhtumine, et religiooniga tegeletakse seepärast, et see on midagi, mis motiveerib ja eristab äärmuslast keskmisest inimesest. Küllaltki kiiresti aga jõuti arusaamani, et nii see pole ning mõjutavaid faktoreid ja valdkondi on väga palju.

Spetsialist, kes ütles vastuseks “Jah ja ei!”, põhjendas arvamust sellega, et osa inimeste jaoks on religioon teisejärguline ja radikaliseerumine on toimunud teistel põhjustel. Samal ajal on oluline, et religioon annab inimesele turvatunde ja aitab püsida kindlal rajal, andes kindlad reeglid, mis puudutavad nii inimest kui ka teda ümbritsevat maailma. Euroopa Komisjoni spetsialist tõi välja järgmist: “Võib-olla need poisid, kes on praegu Amsterdamis ula peal ja pigem ajavad kahtlast asja, soovivad peret luues saada headeks moslemiteks. Sellisel juhul on väga oluline, milline on nende tõlgendus islamist ja heaks moslemiks olemisest.”¹⁷⁴

Ühendkuningriigis töötava teadlase sõnul võib religioon osal juhtudel olla poliitilise vimma mobilisaator. Ta täpsustas: „80% islamiste pärineb või on seotud viie riigiga: Nigeeria, Pakistani, Süüria, Afganistani ja Iraagiga. Need on sõja- ja konfliktitsoonid, kus on olnud ja on praegugi palju vägivalda ning kus inimestel on palju poliitilist viha ja vimma. Religioosne äärmuslus on üks viis, kuidas oma viha välja elada, ja paljud on mõistnud, et religiooni kui kanali kaudu suudetakse mobiliseerida globaalseid ressursse.“¹⁷⁵ Tema sõnul on religioon vahend pahameele, vimma ja ebaõiglustunde väljaelamiseks. Sestap pole vaja töötada

---

¹⁷³ UK-04

¹⁷⁴ EL-07

¹⁷⁵ UK-05

religiooni ja ideoloogia kui sellisega, vaid proovida vägivallatutel viisidel lahendada poliitilisi probleeme, mis on viinud konfliktideni, ja hoida end eemal vägivallast.

Üldjuhul olid spetsialistid nõus, et deradikaliseerumis- ja eemaldumisprotsessi toetavaid tegevusi saaks ellu viia ka nii, et neis ei käsitleta religiooni ega ideoloogiaga seotud küsimusi. Samal ajal aga rõhutati, et kui inimese motivatsioon ideoloogia omaksvõtmisel või organisatsiooniga liitumisel oli seotud religiooni või kindla õpetusega, siis on vaja seda ka tegevustes käsitleda.

3.2.4 Teemade analüüs ja järeldused

Deradikaliseerumise ja eemaldumise protsessis käsitletakse mentori või kriminaalhooldajaga teemasid, mis on seotud identiteedi, kuuluvuse ja religiooni ning ideoloogiliste küsimustega. Intervjuusid analüüsid selgus, et identiteeti puudutavate alateemade amplituud on väga lai. Kõik varasemalt viidatud alateemad koos loovad olulise terviku, mille pinnalt äärmuslane on loonud oma identiteedi. On oluline, et nimetatud teemadel vestlemine aitab kaasa paradigma muutusele, mis omakorda toetab nii uute narratiivide ja rollide kujunemist kui ka võimalike varem puudunud perspektiivide teket riigiga suhestumises ja välispoliitilistes küsimustes. Muutuste kaudu nimetatud alateemades saab inimene ümber mõtestada ka oma identiteeti, mille muutumist deradikaliseerumist ja eemaldumist toetavad tegevused soodustavad ja alata saavad.

Käsitletavate teemade seas on oluline roll kuuluvusel. Sageli on kuuluvusvajadus liitujale olulisem kui organisatsiooni religioon või ideoloogia, mis viitab, et religioon ja ideoloogia võivad protsessis olla teisejärgulised. Mõistes inimese, eriti noore inimese vajadust olla teistega koos ja reageerida ühiskonnas toimivale, aitavad mentorid ja kriminaalhooldajad kahe tegevusega. Esiteks aitavad nad kinnistada vägivallatuse põhimõtet, rõhutades inimesele, et ta võib mõelda ja

uskuda, mida soovib, kuid ei tohi ise olla vägivaldne ega ka toetada mõnd vägivaldset organisatsiooni. Teiseks suunavad äärmuslasega töötavad inimesed teda leidma uusi võimalusi, kuidas vägivallatul viisil rakendada temas peituvat energiat ja töötahet. On väga oluline, et äärmuslast suunataks leidma viise, mis aitavad talle korda minevaid ühiskondlikke probleeme lahendada moel, mis ei kahjusta teisi. Sageli aitab selliste võimalustega tutvumine inimestel vägivaldsetest äärmuslikest organisatsioonidest eemalduda. Kui äärmuslane leiab positiivse kanali, mille kaudu saab teda kannustavat ühiskondlikku probleemi lahendada, leiab ta tõenäoliselt uusi perspektiive maailma nägemiseks, tekib uusi suhtlusvõrgustikke ja paraneb ka suhtumine riiki – kõik see toetab tema taasühiskonnastumist. Seepärast on oluline välja tuua, et deradikaliseerumise ja eemaldumise toetamisel peab toetama äärmuslast uue organisatsiooni ja/või tegevuse leidmisel.

Religioon on üks vestlustes käsitletavaid teemasid. Äärmuslaste puhul, kellele religioon või ideoloogia on olnud radikaliseerumist soodustav faktor, on oluline deradikaliseerumist ja eemaldumist toetavate tegevuste käigus vestelda ka teoloogiaga seotud teemadel või vaimulikuga. Kui inimene avaldab selleks soovi, on oluline seda võimalust pakkuda. On kogukondi, kus vaimuliku eestvedamisel pakutakse äärmuslastele võimalust liituda koraani õppegrupi või aruteluringiga. Samal ajal leidub ka kogudusi, kuhu liikmed võimaliku turvalisuse vähenemise ja mainekahju tõttu endisi äärmuslasi vastu võtta ei soovi. Samuti on vaimulikke, kes küll soovivad teha koostööd äärmuslastega, ent pole võimelised nendega usalduslikku sidet looma või inspireerivana mõjuma, mistõttu pole ühistegevus võimalik. Puuduvate äärmuslastega töötamise oskuste tõttu ei ole alati võimalik täita religioonialase nõustamise vajadust. Seepärast võivad nõustamist pakkuda religiooniteadmistega või äärmuslasega sarnase tausta ja religioosse kuuluvusega mentorid. Nii pole küll võimalik garanteerida, millisel viisil islamistile olulisi teoloogilisi küsimusi käsitletakse, kuid on tagatud, et nõustamine või nende teemade käsitlemine ikkagi toimub. Tulemustest võime järeldada, et on väga oluline, et riik või organisatsioon leiab sobiva viisi, kuidas vajaduse korral religiooniga seotud teemasid käsitleda. Üks võimalus on selleks toetada vaimulike

koolitamist tööks äärmuslastega. Religioosset nõustamist mentorite kaudu tehes on vaja tagada, et mentoril on piisavad teadmised töö tegemiseks.

Äärmuslastele, kelle jaoks religioon või ideoloogia ei olnud (peamine) liitumist või tegevuse alustamist soodustav põhjus, ei ole religiooni ja ideoloogiaga seotud teemad olulised ning intervjuude põhjal saab öelda, et teoloogilisi küsimusi neil puhkudel ei arutata. Sellistes olukordades on oluline, et äärmuslase vajaduste ja motivatsioonide kaardistus on tehtud korrektselt ja suhe mentoriga on usalduslik, et inimene midagi ei peidaks organisatsiooni ja riigi eest.

Tähtis on rõhutada asjaolu, et äärmuslastega kokkupuutuvatel organisatsioonidel ei ole paika pandud teoloogilisi küsimusi, mida islamistiga kindlasti analüüsitakse. Erand on Hollandi süsteem, kus kohtunik võib mentoriga arutamiseks määrata ka religiooniga seotud valdkondi. Teiste intervjuueeritavate vastuseid analüüsid selgus, et religiooni ja ideoloogiaga seotud vestlused toimuvad siis, kui islamist tunneb nende vastu huvi, ning teemadel, mis konkreetsetes olukorras vajalikud tunduvad.

Eeltoodut arvesse võttes kerkib esile küsimus, kas religiooni ja ideoloogiaga seotud küsimuste käsitlemine protsessis on üldse vajalik. Vastus sellele on – sõltub inimesest. Kui äärmuslane on liitunud organisatsiooniga religiooni ja ideoloogiaga seotud põhjustel, siis on nende küsimuste käsitlemine kindlasti vajalik. See on vajalik ka siis, kui inimene ise avaldab soovi neil teemadel vestelda ja nõustamist saada. Intervjuudest on selgunud, et paljudel juhtudel on religioon ja ideoloogia teiste motiveerivate faktorite kõrval teisejärgulised. Seepärast on tähtis, et enne deradikaliseerumist ja eemaldumist soodustava töö alustamist selgitataks põhjalikult välja, millised on islamisti puhul taasühiskonnastumist toetavad vajadused, ja tegevuste planeerimisel lähtutaks neist. Kui teoloogiliste ja ideoloogiliste küsimuste lahendamine on nende seas, siis tuleb teiste teemade seas ka neile tähelepanu pöörata. Lisaks tuleb hakata mõõtma, milline on vestluste mõju indiviididele.

4. OLUKORD EESTIS, PRAKTIKA JA SOOVITUSED

Iga riik saab ise valida lähtudes oma vajadustest ja olukorrast, kas ja mil viisil islamistide deradikaliseerimise ja eemaldumise valdkonnaga tegeleda. Siinses töös olen peamiselt keskendunud Lääne-Euroopa riikide praktikale, kus vajadusest tingituna on äärmuslastele loodud deradikaliseerumist ja eemaldumist toetavad programmid ja tegevused. Milline on olukord Eestis ja mida võiksime üle võtta teiste riikide praktikast?

4.1. Islamiäärmuslased Eestis

2011. aasta rahvaloenduse andmeil on Eestis *ca* 1500 moslemit. 2017. aasta seisuga on see arv tõusnud, umbes 3000-4000 inimest identifitseerivad moslemina, s.h lapsed. Praktiseerivate usklike arv on aga väiksem, jäädes mõne saja juurde, kes võtavad osa usutalitustest Eesti Islami Keskuses.¹⁷⁶

Radikaliseerumise temaatikaga tegeleb konkreetselt Kaitsepolitseiamet, kelle sõnul on praegu Eestis terroriakti toimepanemise tõenäosus väike. Samal ajal on olemas vajadus terrorismi ennetada ja olla valmis võimalikule olukorrale reageerima. Rahvusvahelist terrorismi silmas pidades mõisteti 2017. aastal kaks inimest süüdi islamistliku terrorismi toetamises ning on ära märgitud, et on leitud veel eestlasi, kes on seotud Daeshi ja konfliktipiirkonnaga. „Oleme [---] tuvastanud kümnekond Eestiga seotud isikut, kes viibivad või on viibinud sealse konfliktipiirkonnas. Ligikaudu pooled neist on alaealised.“

---

¹⁷⁶ <http://andmebaas.stat.ee/Index.aspx?lang=et&DataSetCode=RL0451> külastatud 23.10.2018. Ringo Ringvee, Ege Lepa, *Estonia*, (Yearbook of Muslims in Europe. Toimetanud Oliver Scharbrodt, Samim Akgönül, Ahmet Alibašić, Jørgen S. Nielsen ja Egdunas Raciús. 2018, Vol 10), 224.

Arvuliselt on nii moslemeid kui ka islamiste väga vähe, mistap suure tõenäosusega ei mõjuta nende tegevus kuigi paljusid inimesi. Mis on sel juhul põhjused, miks Eestis deradikaliseerumis- ja eemaldumisvaldkonnaga tegeleda?

Terroriakti toimumise tõenäosus on Eestis väga väike, niisamuti on väike islamistliku ideoloogiaga seotud inimeste arv. Siiski on oluline sel suunal pidevalt töötada. Tähtis on rõhutada, et kuna paljude radikaliseerumisjuhtumite puhul ei mängi ideoloogia olulist rolli, on deradikaliseerumis- ja eemaldumismeetodid väga sarnased nii islamistidele kui ka näiteks paremäärmuslastele suunatud tegevuste puhul. Meetodite sarnasuse tõttu on võimalik teadmisi ja oskusi üle kanda ning olemasolevate vahenditega toetada mis tahes ideoloogia esindajat, kui selleks vajadus tekib.

Põhjuseid Eestis deradikaliseerumis- ja eemaldumisvaldkonnaga tegelemiseks on mitu. Eestis on inimesi, kes on end mingil viisil islamistliku ideoloogiaga sidunud. Kaitsepolitsei ameti sõnul on Eesti välisvõitlejate konfliktipiirkonda transportimisel olnud transiitriik, mistõttu võib kokkupuude äärmuslastega olla arvatust suurem.¹⁷⁷ Arvestades teistes Euroopa riikides toimuvaid tendentse, on Eestis lähiajal oodata paremäärmuslaste arvu kasvu ning ühel hetkel võivad nad vajada abi grupeeringutest eemaldumisel või mõttemaailma muutmisel.

Kolmanda põhjusena saab nimetada seda, et on raske hinnata, milliste asjaolude kokkulangemisel võib ka nii väikese grupi mõju suurenda ja mõjutada rohkemaid inimesi. Intervjuus märkis Hollandi teadlane, et ettenägematud faktorid ja nende koosmõju võivad väga kiirelt ja hüppeliselt muuta äärmusliku ideoloogia toetajate arvu. Spetsialist ütles: „Alustasin oma teadustööd äärmuslaste ja terroristide taasühiskonnastumise võimalustest ja praktikatest 2012. aastal. Hollandis oli pärast 11. septembri terrorirünnakuid islamistide n-ö esimene laine. Meil oli u 10–15 inimest, kes tegutsesid ja tegelikult planeerisid väga tõsiseid asju. Ma vajasin uurimistööks raha ja uurisin eri organisatsioonidelt, sh avalikult sektorilt, toetuse kohta. Sageli küsiti minult, et kuigi see on põnev teema, mida uurida, siis miks

---

¹⁷⁷ Harry **Puusepp**, *Kaitsepolitsei aastaraamat*, (2017), 23-26.

peaksime neile keskenduma – neid inimesi on ju nii vähe. Mõne aasta pärast algas Süüria olukord ning siis nägime, kui paljud inimesed tegelikult toetavad ekstremistlikku vägivaldset ideoloogiat ja võiksid liituda terroristliku organisatsiooniga. ISIS-e ja Al-Nusra võitlustandritele sõitis umbes 300 inimest. Ka naised. Kõige lihtsam on nimetada arvu 300 – nii palju inimesi kolis Hollandist ära, et toetada ekstremistlikku ideoloogiat. Samal ajal aga on Hollandis radikaliseerunute seas vähemalt 2000 inimest, kes on mingil viisil seotud deradikaliseerumisteamaga, mida uurin.¹⁷⁸

Spetsialisti sõnul on väga keeruline teha vahet, kes vägivaldse ekstremistliku ideoloogia toetajatest on valmis toime panema terroriakti ja kes mitte. Kui palju on nende inimeste seas neid, kes pelgalt toetavad ideoloogiat, kuid ise vägivalda ei tarvita, ja kui palju neid, kes võivad kasutada vägivalda? Statistiliselt on kõige lihtsam äärmuslastena esile tuua välisvõitlejate või kohtus süüdimõistetute arvu, mis Hollandis jääb sadadesse. See aga ei anna edasi tegelikku olukorda äärmuslaste toetajate seas.

Sarnane olukord võib olla ka mujal. Ehkki Eestis ei ole äärmuslikku islami tõlgendust toetavate inimeste arv suur, võib islamistide mõju inimlike kontaktide ja kokkupuutepunktide kaudu olla arvatust suurem, sest kõik neist ei pruugi olla ennast avalikult sidunud konfliktipiirkonna või vägivaldse ideoloogiaga, mistõttu ei saa neid nimetada islamistideks. See aga ei vähenda võimalikkust, et nad seda ideoloogiat toetavad ja eri asjaolude kokkulangemisel ei tunne soovi ka ise aktiivselt võitlema hakata. Sama põhimõtte kehtib ka teiste äärmuslike ideoloogiate kohta.

4.2. Deradikaliseerumis- ja eemaldumisvaldkonnaga seotud tegevused Eestis

Eestis kuulub terrorismi ja radikaliseerumise ennetamine peamiselt Siseministeeriumi haldusalasse, hõlmates seetõttu Politsei- ja Piirivalveameti ning

---

¹⁷⁸ NL-16

Kaitsepolitsei ameti töövaldkondi. Alapeatükis annan ülevaate valdkonnaga seotud seadusandlusest ja levinud praktikatest.

4.2.1. Valdikkonnaga seotud seadusandlus

Eestis on peamised rahvusvahelise terrorismiga seotud tegevused suunatud terrorismi ja radikaliseerumise ennetamisele ning tõkestamisele, mis on sisse kirjutatud “Siseturvalisuse arengukavasse 2015–2020” ja “Eesti terrorismivastase võitluse põhialustesse”.¹⁷⁹ Lisaks on rõhutatud vajadust tagada hädaolukorras vastav julgeolek, arendades rünnakuriskiga objektide ja isikute kaitsmise võimekust.¹⁸⁰

Kuigi Eesti praegustes avalikult kättesaadavates strateegiadokumentides deradikaliseerumis- ja eemaldumistegevuste täpsemat käsitlust pole, kuulub Eesti Euroopa Komisjoni loodud Radicalisation Awareness Networki, kus puutub kokku nii radikaliseerumise kui ka deradikaliseerumise ning eemaldumisega seotud soovitude ja juhiste väljatöötamise, uuemate teadustulemuste ja liikmesriikide praktikakogemusega. Ka kuulub Eesti esindaja Euroopa Komisjoni loodud juhtivgruppi ning Eesti esindajad räägivad töögruppides kaasa ka Euroopa Liidu Nõukogu tasemel. Lisaks uuendatakse praegu 2020. aastal kehtima hakkavat “Siseturvalisuse arengukava”, kuhu on Siseministeeriumi valdkonna spetsialisti sõnul lisandunud mitmeid tegevusi ja valdkondi, mida varasemates dokumentides pole olnud.¹⁸¹

---

¹⁷⁹ Siseturvalisuse arengukava 2015-2020 https://www.valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/taiendatud_siseturvalisuse_arengukava_2015-2020.pdf külastatud 6.11.2018, Eesti Terrorismivastase võitluse põhialused (2013) - https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/tvv_pohialused_2013.pdf külastatud 6.11.2018.

¹⁸⁰ Siseturvalisuse arengukava 2015-2020: 84 https://www.valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/taiendatud_siseturvalisuse_arengukava_2015-2020.pdf külastatud 6.11.2018,

¹⁸¹ Siseministeeriumi töötaja. Suuline teade Heidi Maibergile 2.XI.2018.

4.2.2. Valdkonnaga seotud praegune praktika

1) Politsei- ja Piirivalveameti praktika

Hiljuti loodi Politsei- ja Piirivalveameti juurde kultuurilise ja religioosse riskikäitumise spetsialisti ametikoht. Ametikoha ülesanne on omada ülevaadet liikumistest, mis ei ole kuritegelikud, aga mida võib pidada mõtteviisilt radikaalsuse poole liikuvaks. Spetsialist selgitas oma tööd järgmiselt: „Kõikidel inimestel on õigus moodustada mõttemaailmale vastav grupp. Meie hoiame vajadusel silma peal, et midagi ei läheks valesi. Nagu 2015. aastal vestlesime Odini sõdalastega, kui nad tulid välja oma agendaga seoses Euroopa Liidu rändekavaga. See on osa kogukondlikust ennetus- ja politseitööst.“¹⁸² Töötaja lisas, et tegevusvaldkond ei puuduta ainult religioosset radikaliseerumist, vaid radikaliseerumise poole liikuvaid ideoloogiaid laiemalt.

Ametikoha vastutusalasse kuulub praegu radikaliseerumis- ja deradikaliseerumisvaldkonna arendamine: võrgustiku loomine ja seotud ametkondade koolitamine. Eri riigiasutustes mõeldakse deradikaliseerumist toetava võrgustiku loomise peale, kuhu kuuluksid peale politsei veel tööhõive, hariduse, psühholoogia ja religiooniga seotud spetsialistid. Intervjueeritav täpsustas: „Mõte on veel algusjärgus, aga deradikaliseerumisega ei pea ega saa tegeleda üksnes politsei. Politsei jälgib, et kõik püsiks seaduse piires ega oleks vägivalda, aga sageli vajavad inimesed toetust just sotsiaal-majanduslikes sfäärides.“ Vestluse käigus rõhutas spetsialist vajadust religioonialaste teadmiste ja usulise nõustamise järele, mille alal tuleks Eestis spetsialiste koolitada.

2) Vanglaametnike praktika kahe kinnipeetavaga

Uurimuse raames intervjueerisin kolme vanglateenistuse ametnikku, kellel oli kokkupuude kahe islami terrorismi toetamise eest kinnipeetud mehega. Nendega vangistuse eri etappidel ja rollides kokku puutunud ametnikud tõid välja, et kuna

---

¹⁸² EE-12

kõnealused juhtumid löid pretsedendi, tajuti tähelepanu keskpunktis olemist igas vanglatöö faasis. Muus osas ei erinenud kinnipeetud teistest karistust kandnutest. Spetsialist ütles, et kinnipeetav, kellega ta kokku puutus, millegi erilisega küll silma ei jäänud. Kui osale moslemitele oleme andnud tabeli palvetamisaegadega, siis seda kinnipeetav ei palunud. Samuti ei jätnud ta oma vaipa meile, mida aeg-ajalt on juhtunud, kui inimesed lahkuvad, vaid võttis selle ilusti kaasa.¹⁸³

Ideoloogia, välispoliitika või uskumustega seotud teemad töötajatega jutuks ei tulnud. Samuti ei tundud, et kinnipeetud oleksid vajanud abi taasühiskonnastumisega. Nende sõnul ei tundnud kumbki huvi vangla pakutavate teraapiate või võimaluste, psühholoogiga vestlemise või tugiisiku määramisega vastu. Küll aga sooviti vestelda imaamiga, mida vangla poolt prooviti korraldada.¹⁸⁴ Samuti ei täheldatud kinnipeetute puhul sallimatust riigi või selle institutsioonide vastu.

Mõlema kinnipeetu puhul oli töötajatele aru saada, et neil on olemas tugivõrgustik: pere, lähedased ja töökoht, kuhu pärast vangistust naasta. „Kinnipeetav rääkis, et soovib vaid, et see (vangistus) saaks läbi, et naasta pere ja õpingute juurde.“¹⁸⁵

Nimetatud juhtumi puhul on tegemist Eesti jaoks väga olulise pretsedendiga. See võis mõjutada nii vangla-, julgeolekutöötajate kui ka kinnipeetavate hoiakuid ja käitumist. Kinnipeetute vähese huvi ja töötajate hinnangul ka vajaduse puudumise tõttu ei saanud nad vangistuse ajal erikohtlemist või võimalikke taasühiskonnastumist soodustavaid tegevusi. Töötajate sõnul ei märganud nad kinnipeetutes olulisi ideoloogilisi erinevusi võrreldes teiste kinnipeetutega. Kas see oli tingitud töötajate kogemuse puudusest selliste kinnipeetavatega, vangistatute oskusest oma vaateid teistele mitte avada või asjaolust, et tegemist polnudki vaateliste äärmuslastega, jääb selgusetuks. Intervjuudes aga toodi esile, et vanglas pakutakse küll mitmesuguseid programme ja teraapiaid, kuid eraldi valmisolekut ideoloogia ja deradikaliseerumisega töötamiseks praegu pole.

---

¹⁸³ EE-29

¹⁸⁴ EE-29, EE-30

¹⁸⁵ EE-30

4.3. Soovitused Eestis valdkonna arendamiseks teiste riikide praktika põhjal

Intervjuudest ja avalikult kättesaadavatest dokumentidest saadud info põhjal võib öelda, et Eestis ei ole deradikaliseerumist ja eemaldumist toetavaid programme ja praktikaid, sest väikse terroriohu tõttu pole nendeks seni vajadust olnud. Arvestades aga viimaste aastate muutusi, on vajalik suurendada eri valdkondade töötajate radikaliseerumis- ja deradikaliseerumisalast teadlikkust, millega Politsei- ja Piirivalveamet on algust teinud.

Soome, Rootsi, Saksamaa, Ühendkuningriigi, Hollandi, Austria ja ELi institutsioonides töötavate spetsialistide intervjuudest saadud info põhjal toon välja soovitused, mida Eestis praktika väljakujundamisel arvesse võtta.

- 1) Ennetustööga vältida sotsiaal-majandusliku ebavõrdsuse teket ja süvenemist ning toetada kõikide inimeste ühiskonda lõimumist ja identiteediotsinguid.
- 2) Luua mitmekülgne äärmuslaste arengut monitooriv ja koordineeriv komisjon, kuhu kuuluvad nii haridus-, teadus-, kultuuri-, sotsiaaltöö-, politsei-, meditsiini-, kolmanda sektori kui ka usuvaldkonna esindajad.
- 3) Läheneda individipõhiselt, teha iga inimese kohta põhjalik vajaduste kaardistus ja määrata paralleelsed tegevused, mis mõjutavad iga eluvaldkonda. Lähtuda saab näiteks D. Koehleri viie samba lähenemisest.
- 4) Määrata igale äärmuslasele isiklik mentor, kes on pärit kolmandast sektorist, et toetada tema sideme tugevnemist riigisektoriga.
- 5) Riiklikult toetada kohalike islami vaimulike koolitamist, et tagada haritud ja kohalikku kultuurikonteksti aduvate vaimulike olemasolu. Lähtuda saab Soome praktikast, kus riik toetas Helsingi Ülikooli islamistika õppetooli avamist.
- 6) Tugevdada valdkonnaga kokkupuutuvate spetsialistide koolitamist, et anda täpsemaid teadmisi deradikaliseerumise ja eemaldumise protsesside eripäradest.

5. Kokkuvõte

Magistritöö eesmärk oli teada saada, milliseid deradikaliseerumist ja eemaldumist toetavaid meetodeid ja teemapüstitusi kasutatakse töös islamistidega. Selleks analüüsisin kuue Euroopa riigi – Austria, Soome, Rootsi, Hollandi, Saksamaa ja Ühendkuningriigi – ekspertide ja kahe Euroopa Liidu institutsioonides töötava spetsialistiga tehtud intervjuusid.

Töö alguses sõnastasin teoreetilise raamistikuga, mis andis ülevaate deradikaliseerumis- ja eemaldumisvaldkonna peamistest mõistetest ning radikaliseerumis- ja deradikaliseerumismotiividest.

Esimene uurimisküsimus oli seotud deradikaliseerumis- ja eemaldumisprotsessi struktuuralse ülesehitusega. Vaatluse all olnud riikide praktikasse kuulub neli etappi: organisatsiooni poole pöördumine, kokkulepete sõlmimine, vajaduste kaardistamine ja nõustamine ning programmist või toetavatest tegevustest eemaldumine. Esimene etapp võib olla vabatahtlik, aga ka kohtu poolt suunatud. Kokkulepete tegemise faasis on oluline, et äärmuslase ja kontaktisiku vahel tekiks usalduslik side – muidu ei saa eesootavaid tegevusi läbi viia, sest paljud neist eeldavad vastastikusel usaldusel põhinevat suhet. Etapi kolmas faas algab konkreetse indiviidi vajaduste kaardistamisega, et teada saada, millised on tema vajadused ühiskonda lõimumiseks. Kui need on paika pandud, saab alustada eri meetodite rakendamise ja jututeemade käsitlemisega. Kui inimene tunneb, et on saavutanud iseseisva elu ja protsessi algul seatud eesmärgid, lõpeb koostöö.

Küsimus, mis meetodeid protsessis kasutatakse ja mis teemadel äärmuslastega vesteldakse, oli siinse töö puhul keskne. Pakutavad meetodid sõltuvad konkreetse indiviidi vajadustest. Siiski loetlen järgnevalt levinumad meetodid: äärmuslasele mentori määramine, kes toetab teda tugiisikuna kogu deradikaliseerumis- ja eemaldumisprotsessi vältel; sotsiaalse ja majandusliku abi pakkumine, mille hulka kuulub inimese toetamine tööturule naasmisel, kontaktide leidmisel ja hariduse

omandamisel; vajadusel psühholoogilise ja religioosse nõustamise pakkumine. Tulemuste puhul oli üllatav, et religioosne nõustamine pole protsessi kohustuslik osa, vaid enamikul juhtudel sõltub selle pakkumine konkreetse indiviidi soovidest. Kui inimene ei soovi usuteemalist nõustamist, siis üldjuhul seda peale ei sunnita. Üks teistest eristuv meetod on virtuaalkeskkonnas sekkumine – äärmuslane leitakse ja temaga võetakse ühendust sotsiaalmeedia vahendusel, järgneb sotsiaaltöötajaga silmast silma kohtumine.

Äärmuslastega käsitletavat teemat on peamiselt seotud identiteedi, kuuluvuse ja religiooniga. Identiteeti puudutavates küsimustes arutleb äärmuslane mentori või kriminaalhooldajaga talle omaste narratiivide, rollide, välispoliitika ja riigiga suhestumise üle. Nimetatud teemad toetavad identiteedi loomist ja vestluste kaudu proovib mentor toetada äärmuslases uute perspektiivide teket, mis omakorda aitab luua uut vägivallatut identiteeti. Näiteks aidatakse äärmuslasel end näha mõnes uues rollis, proovitakse leida organisatsioon, kuhu saab vägivallatult panustada, ja arutletakse välispoliitiliste sündmuste üle, et toetada maailmavaatesse nüansside lisandumist.

Religiooni ja ideoloogiaga seotud tegevusi on mitmeid. Üldjuhul on äärmuslasel võimalik suhelda kohaliku imaamiga, osal juhtudel ka võtta osa kogudusega seotud tegevustest. Siiski pole see alati lihtne, sest on kogudusi, kellel on keeruline võtta enda sekka äärmuslast. Olulisema infona tuli tööst välja, et sageli pole religioon ja ideoloogia radikaliseerumise peamised põhjused ja motivaatorid, mistõttu osal juhtudel ei käsitleta neid teemasid programmis või toetavates tegevustes üldse. Mõne spetsialisti sõnul võib osa äärmuslaste puhul loobuda religiooni ja ideoloogia komponendist programmis ja toetavates tegevustes.

Eestil puudub väljatöötatud praktika toetamiseks äärmuslaste deradikaliseerumist ja eemaldumist, sest pikka aega polnud selleks vajadust. Siiski on tehtud samme selles suunas, et koolitada vajalikke ametkondi ja luua võrgustik, mis vajaduse korral selle teemaga tegeleb.

Deradikaliseerumise ja eemaldumise toetamisele suunatud tegevuste puhul on oluline rõhutada, et need peavad toimuma konkreetse inimese vajadusi arvestades, mis muudab kõnealuses valdkonnas tegutsemise väga aeganõudvaks ja kalliks. Praeguste organisatsioonide tegevuse kriitikaks on toodud, et tegeletakse ühe-kahe meetodiga korraga, ent ei vaadata inimese kõiki vajadusi ega tegeleta nendega ühekorruga. Lisaks ei mõõda programmid oma mõju, mistõttu on keeruline öelda, millised meetodid mõjuvad ja miks. Selle pinnalt võib öelda, et on oluline, et erinevad deradikaliseerumist ja eemaldumist toetavad tegevused toimuksid paralleelselt ja lähtuksid konkreetse indiviidi vajadustest, kuid rohkem ressursse tuleb suunata ka mõjuhindamisse, et teada saada, mis protsessi juures töötab ja mis mitte.

Kasutatud allikad

Al-Attar, Zainab; **Bates-Gaston**, Jackie; **Dean**, Christopher; **Lloyd**, Monica. Ethical guidelines for applied psychological practice in the field of extremism, violent extremism, and terrorism. — *The British Psychological Society*. 2018.

Altier, Mary Beth. **Thoroughgood**, Christian, N. **Horgan**, John, G. Turning away from terrorism: Lessons from psychology, sociology, and criminology. — *Journal of Peace Research*. Vol 51, No 5.

Andrews, D.A.; **Bonta**, James. *The Psychology of Criminal Conduct*. Routledge, 2003.

Andrews, Molly; **Squire**, Corinne; **Tamboukou**, Maria. *Doing Narrative Research*. Sage, London, 2008.

Ashour, Omar. *The De-Radicalization of Jihadists: transforming armed islamist movements*. Routledge, 2009.

Austrian Federal Ministry of the Interior. *The Austrian Strategy for the Prevention and Countering of Violent Extremism and De-radicalisation*. 2018

Bazilchuk, Nancy. In conversation with Norway's home-grown extremists — *Science Nordic* <http://sciencenordic.com/conversation-norway%E2%80%99s-home-grown-extremists> külastatud 2.11.2018

Bertelsen, Preben. Danish Preventive Measures and De-radicalization Strategies: The Aarhus Model. From the desert to world cities. — *The new terrorism*. Vol 1, 2015.

Braddock, Kurt. **Horgan**, John. Rehabilitating the Terrorists?: Challenges in Assessing the Effectiveness of De-radicalization Programs. — *Terrorism and Political Violence*. Vol 22, 2010.

Cruichshank, Paul. An Interview With: Usman Raja. Combating Terrorism Center. Vol 8, nr 7, 2015 <https://ctc.usma.edu/an-interview-with-usman-raja/> külastatud 14.10.2018

Dalgaard-Nielsen, Anja. Promoting Exit from Violent Extremism: Themes and Approaches. — *Studies in Conflict & Terrorism*. 2013

Demant, Froukje. **Slotman**, Marieke. **Buijs**, Frank. **Tillie**, Jean. Decline and disengagement: An analysis of processes of deradicalisation IMES Reports Series. — *Amsterdam: Institute of Migration and Ethnic Studies*, 2008.

Eesti Terrorismivastase võitluse põhialused (2013)
https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/tvv_pohialused_2013.pdf külastatud 6.11.2018

El-Said, Hamer. *New Approaches to Countering Terrorism*. Palgrave Macmillan. 2015.

El-Said, Hamed. De-Radicalising Islamists: Programmes and their Impact in Muslim Majority States. — *The International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence*. 2009.

Elshimi, Mohammed. *De-radicalisation in the UK Prevent Strategy: Security, Identity, and Religion*. Routledge: Critical Terrorism Studies. London, New York. 2017.

Ezzerqui, Leila. De-radicalization and rehabilitation program: the case study of Saudi Arabia. Magistritöö, Georgetown University. 2010

Feldstein, Michelle. Into the fold: evaluating different countries' programs to de-radicalize islamist extremists and islamist terrorists. Magistritöö, Johns Hopkins University. 2015

Global Condemnations of ISIS/ISIL <https://ing.org/global-condemnations-of-isis-isil/> külastatud 9.11.2018

Haid, Haid. *Reintegrating ISIS. Supporters in Syria: Efforts, Priorities and Challenges.* International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence. London. 2018.

Horgan, John. Deradicalization or Disengagement? A Process in Need of Clarity and a Counterterrorism Initiative in Need of Evaluation. — *Perspectives on Terrorism.* Vol 2, No 4, 2008

Horgan, John. *Walking Away from Terrorism: Accounts of Disengagement from Radical and Extremist Movements.* New York, Routledge, 2009.

Horgan, John. What makes a terrorist stop being a terrorist? — *Journal for Deradicalization.* No 1, Winter, 2014/15

ISIS-e rahastamisskeem <https://money.cnn.com/2015/12/06/news/isis-funding/index.html> külastatud 27.10.2018

Järva, Janek. Islamiusuliste radikaliseerumine vanglates - Eesti olukord. Magistritöö, Tartu Ülikool. 2015.

Kaya, Zeynep. De-radicalization in Egypt.- *Journal for Deradicalization.* Nr 6, Spring, 2016.

Koehler, Daniel. *Understanding deradicalization: methods, tools and programs for countering violent extremism.* Routledge, London, New York, 2016

Laskier, M. Michael. Islamic Radicalism and Terrorism in the European Union. The Maghrebi Factor. – *Radical Islam and International Security. Challenges and Responses.* Toimetanud By Frisch, Hillel. Inbar, Efraim. Routledge, 2008.

Marsden, Sarah. *Reintegrating extremists: deradicalization and desistance*. Palgrave Macmillan. London. 2017

McBeth. Leon. *The Baptist Heritage*. Nashville, Broadman Press. 1987.

Maines, Marije. **Molenkamp**, Merel. **Ramadan**, Omar. **Ranstop**, Magnus. RAN Manual. Response to returnees: Foreign terrorist fighters and their families. — *RAN Centre of Excellence*, 2017.

MI5 report challenges views on terrorism in Britain
<https://www.theguardian.com/uk/2008/aug/20/uksecurity.terrorism1> külastatud 27.10.2018

Neumann, Peter. Prisons and Terrorism Radicalisation and Deradicalisation in 15 Countries. — *The International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence*. 2010.

Puusepp, Harry. *Kaitsepolitsei aastaraamat*. 2017.

Eesti Vabariigi põhiseadus

<https://www.riigiteataja.ee/akt/12846827> külastatud 12.11.2018

Rabasa, Angel. **Pettyjohn**, Stacie, L. **Ghez**, Jeremy, J. **Boucek**, Christopher. Deradicalizing Islamist Extremists. — *National Security Research Division*. 2010

Rahvaloendus

2011

<http://andmebaas.stat.ee/Index.aspx?lang=et&DataSetCode=RL0451>

Radicalisation Awareness Networki EXIT strateegiat

<https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we->

[do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-best-practices/ran-exit-strategies_en](https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-best-practices/ran-exit-strategies_en) külastatud 8.11.2018

Radicalisation Awareness Networki tutvustus https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-papers_en külastatud 8.11.2018

Reinares, Fernando. Exit from terrorism: A qualitative empirical study on disengagement and deradicalization among members of ETA. — *Terrorism and Political Violence*. No 5, Vol 23, 2011, 780–803.

Rekawek, Kacper. **Matějka**, Stanislav. **Szucs**, Viktor. **Beňuška**, Tomáš. **Kajzarová**, Karin. **Rafay**, Jakub. **Pisoiu**, Daniela; **Peschak**, Jorg; **Hardyns**, Wim. **Snaphaan**, Thom. **Stoynova**, Nadya. **de France**, Olivier. **Saverot**, Damien. **Colomina**, Pierre. **Sirsouloudi**, Matenia. **Fotou**, Eleni. **Lynch**, Orla. **Lombardi**, Marco. **Giacalone**, Giovanni. **Spagna**, Nicolò. **Schuurman**, Bart. **Sciarone**, Jessica. **Reinares**, Fernando. **García-Calvo**, Carola. **Vicente**, Álvaro. **Morrison**, John. **Łojek**, Aleksandra. Who are the European Jihadis? From criminals to terrorists and back? Midterm report. — *GLOBSEC*. Bratislava. 2018

Riigi Teataja Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon <https://www.riigiteataja.ee/akt/13073654> külastatud 21.10.2018

Riistan, Ain. Fundamentalismi konstrueerimine. KVUOA, 2013.

Riisenberg, Maris. Lääne-Euroopa muslimid ja üleilmne džihaad. Magistritöö, Tartu Ülikool, 2013.

Ringvee, Ringo. **Lepa**, Ege. Estonia. — *Yearbook of Muslims in Europe*. Toimetanud Oliver Scharbrodt, Samim Akgönül, Ahmet Alibašić, Jørgen S. Nielsen ja Egdunas Raciús. 2018, Vol 10, 217-229.

Sageman, Marc. *Understanding Terror Networks*. Philadelphia. Pennsylvania Ülikooli Kirjastus. Press. 2004.

Siseturvalisuse arengukava 2015–2020

https://www.valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/taiendatud_siseturvalisuse_arengukava_2015-2020.pdf

vaadatud 15.10.2018

The Redirect Method <https://redirectmethod.org/> külastatud 15.10.2018

Thornton, Amy. Bouhana, Noémie. *Preventing Radicalization in the UK: Expanding the Knowledge-Base on the Channel Programme*. Oxford University Press. 2017.

Throop, Jason. Articulating Experience. — *Anthropological Theory*. Vol 3, Nr 2, 2003.

Weggemans, Daan. De Graaf, Beatrice. *Reintegrating Jihadist Extremist Detainees*. London, New York, Routledge, 2017.

Methods and topics of conversation supporting the deradicalization and disengagement of Islamists based on practices of six European countries

Summary

The aim of this Master's thesis is to provide an overview of methods and themes that are currently used to support deradicalization and disengagement procedure of Islamists in several states in Europe. I got interested in this particular topic when the number of fighters returning to Europe from Syria and Iraq started to increase. My interest is to find out, what methods and topics of conversation are being used in current deradicalization and disengagement programs and activities to support their re-integration. In addition to literature, my main source of information are the interviews carried out with scientists, social workers, public servants and counsellors working in this field: altogether 21 people from Germany, Austria, the Netherlands, Finland, Sweden, the United Kingdom and Estonia.

The thesis is divided into four chapters. The first chapter provides theoretical framework and definitions from authors like John Horgan, Mohammed Elshimi, Hamer El-Said, and Mary Beth Altier. Also the main motives of radicalization and deradicalization, as well as engagement and disengagement are analyzed.

The second chapter is dedicated to the structure of programs and activities provided, which is one of the research questions of this dissertation. The aim was to explore the setup of the programs - which based on analysis usually consists of four steps: firstly, approaching the program, secondly, setting an agreement between the extremist and the mentor, thirdly, mapping the needs of the person in order to support the disengagement and deradicalization and providing them the necessary activities, and finally moving away from the program and the activities offered.

In order to answer the main question of the thesis, the third chapter focusses on the methodology and the conversation topics used in the programs and the activities. The long list of methods begins with setting a mentor for the extremist and offering socio-economical help. This includes support to engage with the labor market, to build a new social network and education. It also includes psychological and

religious counselling. Among the several methods and topics of conversations used in the programs and the activities, the main principle stressed by all interviewees is basing on the exact needs of the participant and the activities are often not offered simultaneously.

The main goal of the conversations is to support the extremist to gain new approaches and perspectives. The topics covered during conversations with the mentor are often focused on questions about identity, belonging and religion that are approached through discussions about foreign politics, various roles, nonviolent organizations to join and the person's link with the state.

The ways how issues connected with religion and ideology are dealt with, are also covered in the third chapter. Religious counselling with a local imam and participation at workshops in the local mosques are common activities offered to the extremist. Although Islamist terror organizations are building their ideology on religion, analyses of the interviews and the literature highlighted that often the motives of radicalization are not linked to religion. In that case, some extremists do not feel the need to have religious counselling and therefore it is not offered to them. However, if the radicalization motive is linked with religion, conversations about theological questions are needed and held in the procedure of deradicalization and disengagement.

Fourth chapter gives an overview of the state of play in Estonia in the field of deradicalization and disengagement of Islamists taking into account current circumstances, activities developed, and future implementations in the works.

Most important findings from the interviews are linked to mapping and the taking into account the personal needs of the extremist, simultaneous implementation of several methods and the measuring the outcome of the activities and the programs. Analysis showed that most programs and activity providers develop an action plan based on the needs of the extremist in order to support their reintegration as much

as possible. Furthermore, although the participants are often offered several activities and methods at the same time, the need to ensure a holistic approach should be addressed more. Also, impact assessment of activities appears to be insufficient among the service providers. Measuring the outcomes of the activities should get more attention, in order to find out the success and failure rate in specific circumstances.

Lisad

1. Näidisintervjuu

Taustküsimused

1. How did you start working and what are your activities in this field?
2. What is the focus of your organisation?
3. How are deradicalization or rehabilitation programs built up in in your country?

Meetodite ja kõneteemadega seotud küsimused

4. What kind of methods and argumentations should be a part of the program to support the mental shift of the client?

Social-economic methods

5. What kind of socio-economic methods are used to support the re-integration of extremists?

Psychological methods

6. What kind of psychological methods are used to support the psychological needs of extremists?
7. Mohammed Elshimi has said that neo-jihadi movement is about social identity. People do not see themselves as terrorists, but as soldiers. How and if yes, should deradicalization programs provide new identity? How it should be put together?
8. Also Elshimi has written, that what happens in Palestine, influences people in London. How much foreign politics should be covered in the procedure?

Theological methods

9. How should religion be covered in the program or activities

10. What should the connection with local imams, congregation or community be built?

General

11. In your book Understanding Deradicalization. Methods, Tools and Programs for Countering Violent Extremism it is said that programs are usually so different that it is impossible to compare their results. How should we change them?

12. Sarah Marsden in her book has said that where a person said that it is unrealistic to change people's religious and political views. Please reflect on that.

13. Does religion or ideology have to be in the program?

2. Informantide tabel

Kood	Sektor	Riik	Kuupäev
DE-25	3. sektor	Saksamaa	25.05
EL-22	Avalik sektor	EL	22.06
AT-26	3. sektor	Austria	26.06
UK-04	Ülikool / avalik sektor	Ühendkuningriik	04.07
UK-05	Ülikool / avalik sektor	Ühendkuningriik	05.07
UK-06-01	Erasektor	Ühendkuningriik	06.07
UK-06-02	Erasektor	Ühendkuningriik	06.07
UK-06-03	Erasektor / avalik sektor	Ühendkuningriik	06.07
DE-13	3. sektor	Saksamaa	13.07
NL-16	Ülikool	Holland	16.07
DE-23	Erasektor/ülikool	Saksamaa	23.07
SE-01	3. sektor	Rootsi	01.08
SE-02	Erasektor / 3. sektor	Rootsi	02.08

IE-15	Ülikool	USA/Iirimaa	15.08
FI-22	Avalik sektor	Soome	22.08
FI-23	3. sektor	Soome	23.08
EL-07	Avalik sektor	EL	07.09
EE-29	Avalik sektor	Eesti	29.10
EE-30	Avalik sektor	Eesti	30.10
EE-12	Avalik sektor	Eesti	12.11

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Heidi Maiberg,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose
”Islamistide deradikaliseerumist ja eemaldumist soodustavad meetodid ja teemad
kuue Euroopa riigi näitel“,

mille juhendaja on Elo Süld,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Heidi Maiberg

13.11.2018